

7837

8. 2.

DISSERTATIO JURIS PUBLICI

DE

RATIONE

M
1720, 12°

INTERPRETANDI

LEGES IMPERII ROMA-

NO - GERMANICI

PUBLICAS,

Occas. Art. V. §. 50. & 56. Art. VIII. §. 2. XVII. §. 3. Pac. Osnabr.

QUAM

CONSENTIENTE ILLUSTRIORUM ORDINE

SUB PRÆSIDIO

(11.)

VIRI CONSULTISSIMI ATQUE DOCTISSIMI
DOMINI,

DN. CHRISTIANI GODOFREDI
HOFFMANNI,

J. U. D. & in Academia Lipsiensi P.P.

IN

AUDITORIO ICTORUM

PUBLICO ERUDITORUM EXAMINI

SUBMITTIT

AUTOR & RESPONDENS

M. FRIDERICUS BENEDICTUS OERTEL,

Lips.

AD D. XI. APR. ANNI MDCCXX.

LIPSIÆ,

LITTERIS ANDRÆ MARTINI SCHEDII.

DISSEPTATIO JURIS ROMANI
R A T I O N E
I N T E R P R E T A N D I
L I C E T I N P A R T E R O M A
I N G E R M A N I C I
C O M P E T E N T I A M
C O M M U N I T A T I S
I N C R I S T I A N I G O D O F R E D I
H O F M A N N I
J. U. D. & in Academia Lipsiensis P. P.
A D D I T I O N I S
M. R I C H A R D I B E N N I C H T I O S T E T I

V I R O
ILLUSTRI, MAGNIFICO
ac EXCELLENTISSIMO
D O M I N O
G O D O F R E D O
L A N G I O,
S E R E N I S S I M O A C P O -
T E N T I S S I M O P O L O N I A R U M R E -
G I A C O N S I L I I S A U L I C I S E T J U S T I T I Æ,
J U D I C I I S U P R E M I A U L I C I E T C O N S I -
S T O R I I, Q U O D L I P S I Æ E S T, A S S E S S O R I,
C O N S U L I R E I P U B L I C Æ L I P S I E N S I S R E -
G E N T I M E R I T I S S I M O A C G R A V I S -
S I M O, J U R E C O N S U L T O
E X I M I O,

DOMINO SUO ATQUE PA -
TRONO OMNI VENERATIONE
AC HONORE PROSE -
QUENDO,

VIR ILLUSTRIS, MAGNIFICE ATQUE EX-
CELLENTISSIME

DOMINE ET PATRONE OMNI HO-
NORIS CULTU PROSEQUENDE.

VEnit tandem exoptata & diu ef-
flagitata occasio, qua devoti & de-
vinctissimi animi primum atque publi-
cum specimen TIBI offerri potest. Adeo
tua humanitas, candor, animi æquitas
nobisque sæpius declaratus affectus &
benignitas nos obligatos tenebant, ut
maxima nobis injecta fuerit cupiditas
ad demonstrandam, quibus possemus
modis, observantiam atque pietatem.
Sed veremur, ut & votis & obligationi
nostræ inscribendo illustri Tuo nomini
dissertationem academicam satisfacere
queamus, quod cum nobis minime pol-
liceamur, intra desiderii nostri testifi-
cationem & pios conatus subsistimus.
Forte & plura a nobis neque expectas
neque exigis, perspecta TIBI atque co-
gnita.

gnita virium nostrarum tenuitate. Tantum abest, ut, hanc qualemcunque nostram devotionem honori TIBI cedere posse, nobis persuadeamus, ut TE potius supra vulgares hos, quibus alii delectantur, colendi modos positum esse agnoscamus, quem propriis virtutibus atque meritis amplissimos dignitatum gradus ascendisse vidimus & gratulamur. Habet tamen hæc nostra pietas, quæ publicum aliquod desiderabat testimonium, id singulare, ut ab omni vanitate aliena sua sinceritate TIBI non displicere queat. In eam nos abripuit confidentiam Tua humanitas Tuusq; erga nos affectus, quem multis documentis nobis patefactum magna cum injuria reticeremus, illoque nos indignos redderemus. Plures adhuc sunt rationes, quæ præsens nostrum institutum ab omni intempestivæ audaciæ culpa liberare possunt. Non enim solum nostris conatibus, laboribus atque studiis favisti, verum etiam plus quam pater-

paternis admonitionibus & consiliis calcare addidisti, ut, si quid a nobis in presenti dissertatione præstitum fuerit, quod TUAM aliorumque materię dignitatem inspicientium approbationem mereatur, id ex eo respectu TIBI deberi ingenue fateamur. Et quemadmodum speramus, fore, ut in TUA erga nos benevolentia & benignitate sis perseveraturus: ita de nostra erga TE observantia & indefesso pro TUA salute atque incolumitate rovendi studio certior esse poteris, quo magis ad illam pietatem nos tam propriis rationibus, quam Reipublicę omniumque bonorum causa commoveri sentimus

TUI ILLUSTRIS ATQUE EXCELLENTISSIMI NOMINIS

Dat. Lipf. d. 8. April.

1720.

Cultores perpetui

PRÆSES ET RESPONDENS.

P R Æ F A T I O .

Cum absque legum publicarum accurata inspectione & solerti tractatione, vix ad solidam aliquam ac plenam juris publici notitiam adspirare liceat: non inutilis labor erit inquirere, qua ratione & methodo leges nostræ publicæ evolvi, atque explicari debeant, cum, quantum novimus utilissima hæc doctrina eo, quo decet ordine, nondum fuerit proposita. Quemadmodum autem regulæ bonæ interpretationis ex universalibus & generalibus rationalis disciplinæ principiis maximam partem sunt petendæ: ita singulares & speciales observationes communicat legum nostrarum publicarum propria consideratio. Propterea visum nobis est præsentem dissertationem in quinque dividere capita, quorum primum generalia circa interpretationem principia excutit, alterum naturam & diversitatem legum nostrarum publicarum examinat: constitutis autem tribus interpretationis gradibus, in illis explicandis tria posteriora capita versantur. Ex his patebit, quantus historiæ apparatus, quæ negotiorum publicorum experientia, quod iudicii & ingenii acumen ad genuinam legum nostrarum interpretationem requiratur. Laboris hujus vastitas & difficultas causa omnino fuit, cur, cum mole commentariorum in privatas leges obruamur, magna eorum respectu publicarum legum sit penuria, nondumque plena in leges imperii nostri profertur commentatio. GOLDSTVM animo aliquid agitasse, primaque illius operis manuscripta ac inedita rudimenta Francofurti ad Moenum apud privatos extare: ANTONIVM GUNTHERVM FRITSCHIVM tale quid pollicitum esse refert ERICVS MAURITIVS *Dissert. de Recessibus* §. XL. Quæ FORSTNERVS, CONRINGIVS aliiq; foverint consilia aut vota, latere neminem facile potest. Novimus quoque, VIRVM PERILLYSTREM DOMINVM AB EYBEN, *Consiliarium intimum & Cancellarium Serenissimi Os-*
nabur-

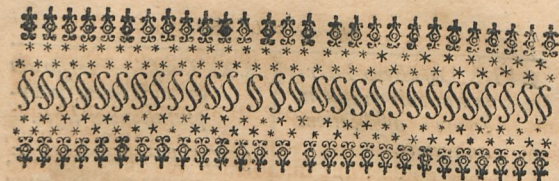
nabrugensis Episcopi, Virum in omni litterarum genere, in-
primis imperii nostri negotiis veracissimum, de commen-
tario in recessuum & legum publicarum corpus cogitasse,
qui sane labori par fuisset, & expectationem non tam imple-
re quam superare potuisset. Sed verendum, ne litteratus
orbis & legum publicarum studiosi hac sua spe excidant,
cum *Vir Excellentissimus* jam gravissimis publicis negotiis
immerfus, iisque plane mancipatus, hoc labore vix defungi
queat. Multa debemus doctissimo Vinariensi Secretario &
Archivario, DN. JOHANNI JOACHIMO MULLERO, qui
in Theatro Comitiali, cujus aliquot volumina prodire,
thesaurum pretiosissimum actorum publicorum sanctiones
imperii publicas illustrantium recludere incepit, cui *doctis-
simo atque meritisimo Viro* & atatem vegetam, & pro-
nam semper occasionem nobilissimas suas lucubrationes pub-
licæ luci committendi precamur. Non quidem desunt, qui
in unam alteramve imperii nostri legem publicam & sua co-
lectanea & meditationes congesserunt. Ita Pacem Profanam
a NOBILISSIMO DN. DATTIO, Religiosam præter innumeros
alios nervose & historice a B. SCHILTERO, Pacem West-
phalicam a multis, inprimis OBRECHTO & HENNINGES,
illustratas accepimus. Prostant in Auream Bullam diversa
& erudita commentationes, inter quas eminent THULE-
MARIÏ & CELEBERRIMI LUDWIGII novissimi commentarii.
Ad Recessus nonnullos nonnulli quædam compilarunt; &
hanc operam mereri videbatur ultimus Recessus de A.
MDCLIV. in quem tamen non nisi breves reperiuntur glossæ
& notæ. Integrum legum nostrarum volumen nemo est ag-
gressus, præter ANDLERUM, qui tamen magis locos commu-
nes ex recessibus & legibus imperii collegit, quam commen-
tarium scripsit: quod ante eum fecerat NOE MEURERUS.

Hæc introductionis loco dicta sunt.

Jam ad rem.

CON.

CONSPECTVS TOTIVS DISSERTATIONIS.

CAP. I.

DE PRINCIPIIS GENERALIBVS CIRCA INTERPRETATIONEM LE- GVM PVBLICARVM OBSER- VANDIS.

§. I. <i>Licita & necessaria est legum tam publicarum, quam privatarum interpretatio.</i> §. II. <i>Natura legum publicarum, earum fundamentum & soliditas.</i> §. III. <i>Quid sit interpretatio legum, & unde illa haurienda?</i> §. IV. <i>Legum autor noscendus est: interpretationis legislative</i>	<i>autoritas & conditionalis necessitas.</i> §. V. <i>Tres interpretationis gradus recensentur.</i> §. VI. <i>Querela de frequenti confusione horum graduum.</i> §. VII. <i>De officii iudi interpretis intra primum interpretationis gradum subsistentis.</i> §. VIII.

) (

§. VIII.

§. VIII. De altero interpretationis gradu in legum applicatione quaerendo.

§. X. Causae perverſarum & difficilius interpretationum legis.

§. IX. De tertio & ſupremo interpretationis gradu a ſolo legiſlatore dependente.

§. XI. Recenſio inſtituti, nempe nos de legum publicarum interpretandarum diverſis gradibus acturos eſſe.

CAP. II.

DE NATURA ET DIVISIONIBUS LEGVM PUBLICARVM IN GERMANIA.

§. I. Multitudo legum publicarum. Diviſio in univerſales & particulares.

§. VI. Diviſio in leges eccleſiaſticas & ſeculares.

§. II. Diviſio in leges mere publicas & mixtas: de prioribus hic primario agendum.

§. VII. Leges circa conſervationem religionis late ſunt ſua natura ſeculares.

§. III. Diviſio legum publicarum in eminentiores & ſimplices.

§. VIII. Circa res fidei nullae leges dari poſſunt vel debent. Definitio generalis legum eccleſiaſticarum.

§. IV. Collatio legum eminentiorum & ſimplicium.

§. IX. Aliae deſcriptiones & diverſi conceptus legum eccleſiaſticarum.

§. V. Diviſio in leges perpetuas & temporarias, harumque uſus.

§. X. Vulgaris & communis ſententia de legum

legum ecclesiastica-
rum conditione.

- §. XI. Multitudo legum ecclesiasticarum in Germania.
- §. XII. Antiquitas distinctionis in leges terrenas, mundanas; sacras, sanctas, ecclesiasticas & christianas.
- §. XIII. Quid leges divine & ecclesiasticæ fuerint.
- §. XIV. Historia hujus distinctionis in Germania foris receptæ. De confusione negotiorum secularium & ecclesiasticorum.
- §. XV. Varia legum ecclesiasticarum genera in Germania I.) de legi-

bus meras religionis
materias continentibus.

- §. XVI. De exemptione Protestantium Statuum ab his legibus.
- §. XVII. II.) Significatus & natura legum ecclesiasticarum germanicarum, res civiles & seculares continentium.
- §. XVIII. III.) Signif. comprehendens leges ecclesiasticas res mere civiles tractantes.
- §. XIX. Divisio legum germanicarum in scriptas & non scriptas.
- §. XX. Connexio antecedentium cum consequentibus.

CAP. III.

DE PRIMO INTERPRETATIONIS GRADU CIRCA LEGES PVBlicas S. R. J. ET DE OFFICIO INTERPRETIS.

§. I. *Iustitia & libertas leges publicas interpretandi ex uni-*

versi legum obligatione demonstrata.

X 2

§. II.

- §. II. *Mos & ritus publicandi leges imperii publicas in Statuum territoriis.*
- §. III. *Argumentum licite legum interpretationis a prohibita legum cavillatione desumptum. Historia harum cavillationum.*
- §. IV. *Origo disputationum de sensu legum publicarum ad tempora reformatæ religionis referenda.*
- §. V. *Enarratio sanctionum & constitutionum contra legum perversas & contortas interpretationes ex actis publicis.*
- §. VI. *Utilitas harum constitutionum: historie necessitas in explicandis legibus.*
- §. VII. *Officium interpretis privati.*
- §. VIII. *Varii hujus interpretationis modi, & fundamentum interpretationis exten-*
- sive & restrictive.*
- §. IX. *Regule generales circa hanc interpretationem: de corrupto legum sensu, & vitiosis earum impressionibus.*
- §. X. *De legibus in lingua authentica legendis: recensio legum latina lingua scriptarum: de earum versionibus: de Aurea Bulla.*
- §. XI. *Pax Westphalica latina lingua concepta: vitia germanicæ versionis.*
- §. XII. *Quid ad interpretationem faciat tractatum præcedentium notitia; quid protocolli? De imperii protocollis, de relationibus Ministrorum.*
- §. XIII. *Requisita ad interpretationem legum publicarum.*
- §. XIV. *Regule, quas interpret in ipso interpretationis actu observare debet: Interpret*

*pres de legis natura
fit sollicitus.*

§. XV. *Interpres legum
fundamentalium con-
tenta perpendat.*

§. XVI. *Interpreti vitan-
da: caveat, ne termi-
nos primi hujus gra-
dus excedat & ali-
quando plus desinat.*

*quam legibus contine-
tur, aut legi contraria
statuat.*

§. XVII. *An dissensus &
disputationes publicæ
obscuritatis & incer-
titudinis signa sint?*

§. XVIII. *Excusatio proli-
xitatis.*

CAPVT IV.

DE SECUNDO INTERPRETA- TIONIS GRADU, QUI CONSISTIT IN APPLICATIONE LEGIS AD

FACTA.

§. I. *Convenientia applica-
tionis legum & inter-
pretationis: divisio
applicationis in pu-
blicam & privatam.*

§. II. *Varij applicationis gra-
dus: primus in nuda
legum collatione cum
actionibus consistit:
De responsis Facul-
tatum & Collegiorum
in causis publicis.*

§. III. *De Applicatione ju-
dicatorum, que fit a
judiciis imperii, qui-*

*bus legum cura fuit
commissa: de modo
insinuandi leges im-
perii judicio camere-
li: de hujus insinua-
tionis necessitate: re-
censio specialium qua-
rundam insinuatio-
num.*

§. IV. *De modo & ratione
insinuandi leges im-
perii celsissimo judicio
imperii aulico.*

§. V. *Obligatio judiciorum
exacte leges imperii
obser-*

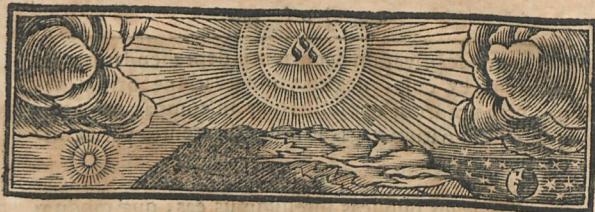
observandi: fines interpretationis judicialis ex Art. V. §. 56. Pac. Westph. §. VI. Exempla, quae docent, judicia Imperii in causis dubiis de-	cisionem a comitiis petiisse. §. VII. Modus decidendi & interpretandi in causis obscuris, ex Art. XVII. §. 3. Pac. Westphal.

CAP. V.

DE ULTIMO INTERPRETATIONIS GRADU, EOQUE SUPREMO ET NON NISI LEGISLATORIBUS IN S. R. J. COMPETENTE.

§. I. Quando ad hanc interpretationem recurrendum. §. II. Leges in comitiis sunt interpretandae. Legum ferendarum potestas cum Statibus omni tempore communicata. §. III. De modo interpretandi leges in comitiis. §. IV. Diversi respectus circa interpretationem legum publicarum attendendi: modus legum sancendarum & ferendarum norma est legum interpretandarum. Varii interpretationis modi.	§. V. De Interpretatione rerum, quae ad extraneos spectant in legibus imperii publicis. §. VI. Status imperii in particularibus conventionibus cavere sibi debent a sinistris legum interpretationibus. §. VII. Deciditur questio, an etiam Deputati legum publicarum interpretandarum facultate gaudeant? §. VIII. Autoritas circulatorum conventuum in legum interpretatione. §. IX. Natura & conditio hujus interpretationis. Conclusio.

EX

CAPUT I.
PRINCIPIA GENERALIA CIRCA
INTERPRETATIONEM LEGUM
PUBLICARUM OBSERVANDA.

Um leges in societatis civilibus cum in finem ferantur, ut ad sit aliqua norma, quæ actiones in republica viventium dirigere possit, necessario requiritur, ut legum latorum sensum percipere queant cives, quia alias omnis legislatio esset actus superfluus. Leges a negotiis, circa quæ versantur, distinguuntur in *publicas* & *privatas*, quæ licet quoad essentialia inter se conveniant, sæpius tamen propter varias circumstantias a generali doctrina recedere & diversam atque singularem naturam induere videntur. Leges enim publicæ primario ad imperii modum referuntur, & ad civitatem constituendam sive constitutam rursus emendandam vel mutandam spectant; privatæ vero demum civitate erecta a majestate descendere solent, ita, ut illæ conventionum, hæ vero jussuum conditioni magis accedere soleant. Quæ originis diversitas probe est attendenda, cum in illa non ultimum differentię inter jus publicum

publicum & privatum occurrentis deprehendatur momentum, ex cujus neglecta observatione oritur aliqua principiorum confusio, quæ in comparanda utriusque juris natura vagas ac non coherentes parit conceptus.

§. II.

Per leges publicas intelligimus eas, quæ modum regendi civitatem præscribunt, & imprimis determinant, qua ratione jura majestatica animam corporis politici constituenta exerceri & tractari debeant. Versantur illæ circa nobilissimam civitatis partem, quæ si sana, si bene ordinata est, morbos prævenire potest rerumpublicarum gravissimos; Hæ sunt fundamenta & sustentacula civilis societatis: his male jactis, in ruinam proclive est totum ædificium, quod privatæ leges, licet optimæ, neque erigere neque sustinere valent. Publicis hic de legibus sermo est, uti etiam ex inscriptione dissertationis patet: hæ æque ut privatæ opus habent interpretatione, & eo majorem sæpius attentionem atque curam requirunt, quod nobilissimum est objectum, quod concernunt.

§. III.

Consistit autem omnis *Interpretatio* in declaratione sententiæ, quæ vel verbis vel factis continetur: hinc etiam *legum* interpretatio de vero sensu functionum in republica introductarum & receptorum sollicita est; publicarum vero legum interpretatio de intellectu legum civitatis fundamentalium quærit, & ant publicæ rei administratio ad harum præscriptum fiat, explicat. Quamvis autem regulæ interpretationis, quæ circa generalem hanc doctrinam dari solent, egregium quoque usum in legum interpretatione habeant & utilitatem rationalis disciplinæ in applicatione ad reliquas scientias humanas ostendant: non tamen illæ sufficienti, sed peculiare & singulare observationes ex natura

natura objecti, circa quod interpretatio versatur, nascuntur, quarum etiam aliqua sunt, quæ primario ad Legum publicarum interpretationem faciunt. In his excutiendis nostri versatur laboris scopus, cum, quantum nobis constat, hæc materia nondum ex asse & in libellis, quæ de legum interpretatione agunt, plerumque proletarie & quasi per transitum tractata fuerit.

§. IV.

Prima in omni interpretatione cura esse debet, ut quis rei interpretandæ noverit *autorem*. Interpretatio enim, quantum fieri potest, ad mentem illius respicere debet, quam si aliquando plane non assequi possumus, ipsius explicatio petenda est, juxta tritissimum illud: *quilibet verborum suorum optimus interpretes*. Temeritatis est, in aperta obscuritate & ambiguitate confidenter de alienorum verborum & factorum sensu pronunciare: quæ temeritas eo gravior est, quo major nostra est obligatio stricte inhærendi loquentis sententiæ, quam necessitatem circa leges interpretandas deprehendimus. Ex quo consequitur, quod, qui legem dedit, illam proprie interpretari possit & debeat. Inseparabilis nexus est potestatis legislatoris & interpretantis, ita, ut, si separentur, non possint non oriri magnæ in jure confusiones & innumeræ incertitudines, quæ etiam optimas leges enervare & libidini interpretis subicere solent. Experimenta illud est multo cum damno jurisprudentia romana, quæ & Legislatoris & Interpretis munera longo tempore divisa vidit, donec illa ab Imperatoribus revocata fuerunt, & in earum persona iterum conjuncta. Signum igitur male coherentis reipublicæ est, si illi, qui leges sancire possunt, eas interpretandi facultate destituantur,

S. V.

Non tamen ad ipsum Legislatorem semper est recurrendum. Quod si enim sensus sit clarus, nullaque difficultate atque ambiguitate laborent leges, non est cur Legislatorem de evidenti ejus sententia quaeramus. Hinc notandum est, quod diversi interpretationis sint gradus. Infimus est, quando quis conceptum sibi aliquem ex verbis eorumque recepto sensu de legislatoris mente facit; qua libertate omnis ratione pollens homo gaudet. Alter interpretationis gradus est, quando cives legibus subiecti voluntati Legislatoris satisfacturi actiones suas ad illius praescriptum instituunt & examinant. Supremus tandem est, quando obscuritas & ambiguitas verborum, si juxta ordinarias interpretandi regulas non potest tolli, vel audaci quadam interpretatione removeretur, vel ipsius Legislatoris autoritate dirimitur. Circa hos gradus termini probe sunt attendendi, ne confundantur. Ad primum enim quod attinet, omnibus patet, qui ingenii sui viribus confisi de alienorum verborum sensu statuere audent: Illis sane liberum est, mentem suam de propositae legis sensu explicare, & quantum ex conjecturis verosimilibus assequi possunt, exponere. In secundo casu boni civis est, leges in republica introductas exacte observare, & ad illarum normam actiones suas instituere: Princeps quoque Magistratui inferiori committere potest, ut observandarum legum curam habeat, & ad subditorum actus attendat: imo quandoque JCorum Collegia in hunc interpretationis gradum evehere potest, ut de genuino legis suae intellectu, cum actionibus subditorum conferendo, sint solliciti. Ultimum vero interpretationis genus ipse Legislator sibi reservare solet, cum hoc ad potestatem legislativam proxime accedat, & in determinatione voluntatis obscurae consistat.

) o (

stat, circa quam privatus facile in errorem incidere &
a legislatoris mente aberrare potest.

§. VI.

Quamvis autem hi gradus in legum interpretatione debeant observari, illudque prudentia legislatoria velit: experientia tamen docet, quod nihil frequentius in jure nostro publico & privato accidat, quam ut termini harum interpretationum confundantur: unde tot difficultates in jurisprudentia oriuntur, imprimis theoriæ atque praxeos discordia, ex qua tandem vagum & inconstans jus enascitur.

§. VII.

Operæ igitur pretium est, ut cujusvis interpretis officia excutiamus. Qui enim ultra primum interpretationis gradum non assurgere possunt, illi primario de verbali legis sensu quarant. Huc spectat, ut accuratam verborum legis habeant cognitionem, ne lex vitiiis atque mendis describentis aut typographi scateat, quibus nonnunquam legum nostri codices pleni sunt, hos navos non facile observantibus iis, qui rarius fontes ipsius juris inspicientes ex commentariis eorumque citationibus, sæpius falsissimis, precipue sapiunt, illasque in sua scripta, responsa, consilia, libros & dissertationes, magna cum mentis levitate, transfundere solent. Hujus interpretationis primarius scopus est *propriam ac proximam* legis sententiam exponere & verborum sensum excutere, quo neglecto, impossibile pene est, legislatoris mentem & voluntatem dijudicare; Hæc origo tot ineptarum opinionum, & tot communium sententiarum, quæ frequenter verbis ipsius legis contradicunt.

§. IIX.

Uterius progrediuntur legum interpretes, qui ad ipsam legis applicationem pergunt. Hi enim in literalis legis cognitione non acquiescunt, sed conferen-

tes hominum facta cum legis præscripto viva quadam ratione leges interpretantur. Quemadmodum a literali legis sensu incipiunt, ideoque principiis interpretationis prioris innituntur: ita ad praxim legis devenientes indigent accuratori & specialiori cognitione voluntatis & intentionis legislatoris, ex qua verba legis mox in latiori mox in strictiori sensu accipere, omni tamen modo legislatoris scopo satisfacere possint. Hac imprimis interpretatione utuntur Judices & Magistratus inferiores, quorum vigilantia & cura legum custodia commissa est.

§. IX.

Tandem si omnia interpretationis principia ad indagandam legis sententiam non sufficient, si obscuritas, si ambiguitas absque violentia tolli nequeat, superest legislator, a quo interpretatio est petenda. Hanc in scholis Authenticam appellamus, quæ pars est potestatis legislatoris illamque afficit, & nemini absque propriæ potestatis diminutione potest communicari. Sed cum ipsa leges ferendi potestas pro diversitate rerumpublicarum respectu modi multis rationibus variare possit; ex eo quoque magna in legum interpretandarum modo observatur diversitas, nihil tamen naturalius ac æquius est, quam ut is, qui tulit leges, eas interpretetur. Hæc tamen regula in applicatione sæpius offendit difficultates, divisa aliquando & non satis evidenti leges ferendi potestate.

§. X.

Obnoxia his incommodis solent esse leges publicæ: aliquando omne circa illas interpretandas privatorum studium est periculofum: aliquando multitudine leges ferentium & illorum privatæ rationes ansam diversissimæ interpretationi præbent & leges in varios detorquent sensus: aliquando scriptæ leges quasi oblivioni traduntur omnemque suam autoritatem & interpre-

) o (7

interpretationem in nudo usu vel observantia positam vident. Ad hæc legum sententiam percepturo est attendendum, ipsique caute procedendum, cum alias in magna legum copia & apparatu juris ignarissimus esse possit.

§. XI.

Hæc nos, qui in Germaniæ vivimus republica, cui nihil familiarius, quam leges condere, quarum vastissima volumina nostrum vidit seculum, quibusque perlegendis vix unius hominis sufficit ætas, commoverunt, ut, aucto indies studii juris publici pretio, de interpretatione legum publicarum i. e. principiis nobilissimæ hujus scientiæ hauriendis quærere inciperemus. Hæc occasio dissertationis fuit, in qua non ignobile nec adeo tritum scribendi argumentum elegerunt nobis videtur: cum tam ex generalibus interpretationis principiis quam ex nostrarum legum publicarum natura de hac materia differere velimus, quæ amplissimum usum in omni juris publici disciplina pollicetur.

CAPUT II.

DE

NATURA ET DIVISIONIBUS
LEGUM PUBLICARUM IN
GERMANIA.

§. I.

Legum publicarum in Germania nostra haud exiguus est numerus, nec omnes unius sunt generis ac naturæ: hinc, antequam ulterius pergamus, ratio bonæ methodi requirit, ut conditionem diversam harum legum accuratius inspiciamus, cum postea de illarum interpretatione judicium sincerius ferre possimus. Notandum igitur, quod varia legum publicarum

publicarum in Germania sint genera. Primo enim aliæ leges totum imperium concernunt, & *universales* sunt: aliæ modo ad partem aliquam Germaniæ spectant, & *particulares* sunt: possumus enim Germaniam nostram duplici modo considerare, vel ut integrum corpus, quod omnes imperii Status complectitur, & uno verbo *Imperium* dicitur, vel ut ex diversis & minoribus corporibus, quæ quidem inseparabili nexu imperio adherent, in multis tamen negotiis singulares quasi societates constituunt, est compositum. Ita in non paucis causis inter corpus Evangelicorum & Catholicorum, inter Electorale, Principum & Civitatum Collegia distingui solet, cujus distinctionis fundamentum & in cujusvis collegii ac corporis singulari institutione & diversa sæpius ratione status apprehenditur. Habent etiam Circuli in Germania nostra privata ac propria instituta & peculiare leges, quæ in jurisprudentia publica non in ultimum locum sunt referendæ.

§. II.

Quæ quidem leges publicarum nomen a ferendi modo habent, cum in publicis conventibus sanciri soleant, non tamen semper de negotiis publicis & reipublicæ nostræ regimen concernentibus statuunt, sed frequentius privatorum actiones resque ad privatum jus spectantes proponunt. Hinc forte non absque ratione sufficienti leges nostras publicas dividimus in *mere publicas*, quæ circa negotia imperii & statum imperii versantur & ipsam regiminis essentiam ingrediuntur; in *mixtas*, quando in publicis comitiis & aliis conventibus leges actionibus ad vitam privatam relatis præscribuntur: quæ sanctiones frequentes sunt & maximam ferme partem legum nostrarum publicarum constituunt, & forte sæpius compositæ, non quod deesset materia statuendi de negotiis publicis, sed

sed quod facilius in pangendis legibus ad privatos respicientibus convenire potuerunt.

§. III.

Leges mere publicæ non unius dignitatis nobis esse videntur: dependet autem dignitas a nobilitate materiæ, quam proponunt. Sunt enim *eminentiores* quædam, titulo *fundamentalium* legum ornatae, quæ tam sanctæ & cum imperii nostri forma sunt conjunctæ, ut non lædi possint, nisi integrum reipublicæ ædificium periculosissimæ concussioni exponi debeat. Hæ sane Rempublicam nostram aliquoties fatalibus discordiis dissolutam rursus suavissimo vinculo colligarunt, & optandum, ut diuturnum illud ac perpetuum sit; quod & non nisi cruenta vi & desperata metamorphosi frangi posset. Labor aliquot seculorum fuit germanicarum provinciarum molem in hanc formam redigere, quam DEus Patriæ nostræ servet diutissime, cum his fundamentis publica salus & tranquillitas innitatur. Solida sane sunt, introducto quodam æqualitatis jure inter religione dissidentes status, divisis bene & descriptis majestatis partibus, ut nihil felicitatem & tranquillitatem Germaniæ nostræ magis promovere queat, quam sincerum legum fundamentalium observandarum studium; quam spem nobis facit gloriosissimi Imperatoris nostri cognitus atque toti orbi perspectus æquitatis studiosissimus animus, quem hæctenus aliquoties in conservandis ac tuendis legibus Imperii fundamentalibus illustrissimo exemplo est testatus.

§. IV.

De reliquis legibus publicis quoque dicendum, quarum licet magna sit & esse debeat autoritas, illæ tamen gradu adhuc inferiores esse videntur, cum non tam nobile atque perpetuum salutis publicæ argumentum tractent, quam illustres illæ leges Imperii funda-

B

mentales,

mentales, quæ turbatam nostram Germaniæ rempublicam in ordinem redegerunt, & sub quibus, inter alias Pacificationes celeberrimas, Profanam nempe de A. MCCCCXCV. Religiosam de A. MDLV. & Westphalicam de Anno MDCXLVIII. intelligimus, quarum in actis Imperii publicis plerumque cum elogio fit mentio. Quamvis enim reliquæ multa quoque salutaria & utilia disponant, non tamen immediate ad reipublicæ nostræ fundamenta se referunt, quæ memoratis legibus ita superstructa sunt, ut, illis ruentibus, antiqua Imperii forma maximo in periculo verteretur.

§. V.

Hinc a materia, quæ in legibus publicis continetur, rursus eas non male dividimus in *temporarias* & *perpetuas*: plenæ sunt negotiorum transeuntium leges nostræ, quod neminem latere potest, qui nostrarum legum Codices leviter inspexit. Hæc vix alium usum habent, quam ut, obvenientibus iisdem casibus, exemplaris instar sint, & tam in modo tractandi, quam in ipsa decidendi ratione in exemplum vocari queant: aliquando & conclusionibus derivandis occasionem præbent, ita ut usus earum aliquo modo perpetuus sit, licet alias præter illum casum, in quem conceptæ fuerunt, non facile patiantur extensiones.

§. VI.

Hic occurrit decantata legum divisio in *ecclesiasticas* & *seculares*, quæ variis modis ad Imperii nostri statum publicum applicari potest. Diverfus hujus divisionis sensus est. Leges seculares versantur circa actiones civium, quatenus ad vitam civilem & terrestrem sunt referendæ, quem sensum satis clarum facit SECULI vox, quam a scriptoribus Christianis non in-eleganter pro MUNDO sumtam fuisse deprehendimus. Omnes igitur leges, quæ a civili potestate feruntur,

runtur, Seculares sunt, cum facultas hominum leges ferendi ulterius assurgere nequeat, & proprie leges a illa ab illa descendere non possint, quam quæ præsentem hominum vitam concernunt.

§. VII.

Cum autem quietis publicæ atque felicitatis primaria basis sit *Religio*, & sine illa consistere posse civitatem, aut securam esse vix asseri queat, opus sane habet Legislator, ut circa custodiendam & defendendam religionem sanciat leges, quæ, cum essentiam religionis non ingrediantur, sed circa externa modo versentur, legum secularium naturam perpetuo retinent. Hæ a Majestate, quæ omnium legum radix est, proficisci debent, aut, si aliunde veniant, si a corrivali quadam potestate originem trahant, morbum reipublicæ inferunt, eamque bicipitem efficiunt, ex quo dissensiones, collisiones, insidiæ & bella sacerdotii cum imperio originem trahere solent.

§. VIII.

Quod enim ad ipsius religionis essentiam attinet, ea nullas fert leges humanas. Religio consistit in agnitione & executione officiorum, quæ supremum numen ab hominibus observari cupit. Prius actus est intellectus, qui cogi nescit, posterius mediis quidem coactivis ad edendam obsequii speciem obtineri potest, sed modus intentioni summi Legislatoris non est conveniens. DEUS hic est legislator, autorque religionis. Venerandum DEI est nomen, fidem & obsequium liberum, non coactum, postulat. Ex hoc certum est, summam in republica potestatem, quæ nullo in conscientias Imperio gaudet, proprie nullas alias, quam seculares posse condere leges. Interim enatus sensim fuit iste error, religionem opus habere legibus; quas ab initio modestioribus insignivere nominibus, qui potestatem circa res sacras sancienti leges

ambiebant, qui etiam successu temporis, exclusis Laicis, illam obtinuerunt. Sunt igitur leges ecclesiasticæ, in generali conceptu, *constitutiones, quæ ad religionem referuntur, eamque penis humanis subijciunt.*

§. IX.

Solet tamen hæc vox adhuc in diversis sensibus accipi: non enim solummodo lex ecclesiastica dicitur, quæ circa ipsius religionis primario autem credendorum capita versatur: qui sensus, ni fallimur, est antiquissimus, & admodum speciosus, cum ille Clericis, de stabilienda potestate quadam hierarchica sollicitis, egregie inserviret; ut a Laicis, tanquam minus versatis in rebus religionis, facultatem statuendi circa religionis materiam soli impetrarent. His fundamentis jectis, facile erat Laicos ab omni regimine Ecclesie innumeris artibus excludere & ingentem catalogum rerum ecclesiasticarum, quarum maxima pars sua natura ad secularia negotia pertinebat, efficere; qua ratione potestatem suam legislatariam admodum extendebant Clerici: hinc in hoc sensu leges ecclesiasticæ sunt *constitutiones circa res, quæ vel ad internam religionis structuram, vel ad externum ecclesie regimen, vel ad negotia ex præjudicio pro ecclesiasticis habita spectant, late ab iis, qui potestatem circa sacra leges ferendi aut habent, aut sibi asseruerunt.*

§. X.

Invaluit tandem iste loquendi mos, ut omnes sanctiones, quæ ecclesiam vel solo nomine attingunt, ab ecclesia & religione nomen acciperent, quamvis, si in illarum naturam inquiramus, de negotiis profanis & secularibus agerent. In hoc sensu legem ecclesiasticam sumimus pro *quavis sanctione, quæ statum ecclesie civilem & politicum in hac vel illa republica concernit, lata & facta, vel per modum legis, vel per modum*

dum conventionis, ab iis, qui hac sanciendo facultate polluerunt.

§. XI.

Hæc jam generaliter dicta ad Germaniæ nostræ leges publicas applicari possunt. Ingentem legum ecclesiasticarum habemus apparatus, in quocunque sensu hæc vocem sumeris. Eas ad leges publicas referre nulli dubitamus, cum inter res, quæ publicum civitatis statum attingunt, non ultimum locum RELIGIO habeat. Dignissima ulteriori inquisitione hæc est materia, quam impræsentiarum illustrare & operæ pretium est & instituti fert ratio.

§. XII.

Antiquissimam esse distinctionem legum nostrarum in ecclesiasticas & seculares, clarissime veteris ævi monumenta testantur. Frequentissima in illis est divisio legum in TERRENAS sive MUNDANAS & in SACRAS, SANCTAS, ECCLESIASTICAS, & CHRISTIANAS. LEX MUNDANA sive TERRENA illa est, quæ vel legislatorem habuit Laicum, vel circa negotia pro secularibus habita occupatur. Hæc in Concilio Chalcedonensi Cap. 18. dicitur Extrinseca, quam appellationem quoque reperies in Capitulari Aquisgranensi, de Ao. 787. prout docet DUFRESNIUS in Glossario sub voce LEX MUNDANA. Harum legum curam agebant Missi Regii v. Karoli M. Capitula. d. Ao. 802. data Missis Dominicis apud BALUZ. in *Capitular.* Tom. I. p. 375. Cæterum hæc appellatio non semper uno in sensu venit, quod existimat BALUZIUS in *notis ad libr. capitul.* p. 1127. qui arbitratur, per legem mundanam intelligi omnes leges civiles, quæ tum in usu erant in regno Francorum. Salicam scilicet, Longobardam, Gundobardam & cæteras. Licet enim negare nolumus, generali hoc elogio omnes Laicorum Leges a Clericis

citari, prout in innumeris pene locis invenimus, etiam
 apud IVONEM, in Epist. CCLXXX. p. m. 487. *alio-*
quin, inquit, de conjecturis aliquem reum fieri nec LE-
GES MUNDANÆ concedunt, nec DIVINÆ. conf. BA-
LUZ. ad Reginonem p. 576. Aliquando tamen legi
 divinæ, quam sacræ literæ exhibent, contradistin-
 guitur: aliis in locis observatur distinctio inter leges
 divinas & humanas & capitula Imperatorum v. *Capitu-*
lar Caroli Calvi d. Anno 860. cap. 6. Et qui presum-
psit, secundum leges divinas & humanas & secundum
capitula Imperatorum ac predecessorum suorum hoc emen-
dare cogatur. Non tamen desunt exempla, quæ, titu-
 lum legum mundanarum ipsis capitularibus datum fu-
 isse, ostendunt. v. *Capitular. Caroli Calvi d. Anno 864.*
cap. 9. De quo sacramento, quicumque comprobatus
fuerit perjurus, & secundum LEGEM MUNDA-
NAM, ut perjurus puniatur, sicut in capitulari decesso-
rum ac progenitorum nostrorum continetur in fine capi-
tuli decimi ex tertio libro & secundum legem ecclesiasti-
cam publicæ penitentiæ subigatur. Eadem ratione
 Droco Episcopus Bellovacensis in epistola ad IV. Co-
 episcopum suum scribit: *leges quoque mundane in ca-*
pitularibus præcipiunt hujusmodi aut capitali sententia
puniri &c. vid. BALUZII Appendicem Act. veter. ad
Capitul. Tom. II. p. 1549. De aliis legibus non raro ea-
 dem occurrit appellatio: ita LEX GOTHICA mun-
 dana dicitur in confirmatione legis Caroli de compo-
 sitione sacrilegii edita coram Hludovico Rege & Epi-
 scopis LIII. in Consilio Tricastino, quæ confirmatio
 Codici Gothicæ legis juncta ex mandato imperatoris:
& præcipimus, ut in fine codicis legis mundanæ scriba-
tur hæc lex. THEODOSIANUM CORPUS eodem
 titulo insignitur in antiqua formula, quam in sua for-
 mularum collectione exhibet BALUZIIUS Capitul.
 Tom. II. p. 566. *ut lex mundana Theodosiano corpore*
arbitratus

arbitratus discernit. ROMANÆ LEGES hac quoque ratione citantur, cujus exemplum videre potes in Epistola Synodica, quam Episcopi plurimarum provinciarum apud Duziacum, Remensis parochiæ congregati ad episcopos provinciarum Aquitanix regionis miserunt, in qua sequentibus verbis utuntur: *quedam terrena lex in romana republica permittit &c.* v. HARDUIN. CONCIL. Tom. VI. Part. I. p. 143. In Concilio quoque secundo Hispalensi cap. 1. & 3. codex juris civilis laudatur sub nomine LEGIS MUNDIALIS.

§. XIII.

E contrario leges illæ, quæ a Clericis originem traxerunt, per excellentiam LEGES DIVINÆ, ECCLĒSIATICÆ & SANCTÆ fuerunt appellatæ. Nam quemadmodum ipsi appellationi inest singularis quædam emphasis clericalem ambitionem spirans, ita, si doctrinas & opiniones, quas de suis sanctionibus fovebant clerici, consideremus, facile subodorari possumus, etiam sub hac divisione latuisse arcanum aliud quod reipublicæ ecclesiasticæ. Non enim solummodo leges ecclesiasticas mundanis præferebant, verum etiam has illarum censuræ & approbationi subiciebant, quod satis testantur solennes illæ formulæ de mundanis legibus, quando canones de illis hunc in modum loquuntur: *leges, quas servat ecclesia, quas probat ecclesia, quas catholica ecclesia recipit, leges sacræ, quibus una cum sacris canonibus & decretis apostolicæ sedis sancta moderatur Ecclesia.*

§. XIV.

Celebris hæc distinctio primis statim temporibus Germaniæ Christianæ innouit, & Clericorum ordini ad conciliandam magnam autoritatem viam stravit. Accedebat, quod, neglecto accurato conceptu, quænam negotia secularibus, quænam ecclesiasticis accen-

fenda

fenda essent, termini, pro cuiusvis libidine, confun-
 derentur, & Clerici sub legislativam suam potestatem
 haud paucos traherent casus, qui non nisi contortis
 interpretationibus foro ecclesiastico subijci poterant.
 Multa ex vago hoc conceptu orta sunt incommoda, de
 quibus querelæ in actis Germaniæ nostræ publicis non
 sunt infrequentes, quarum summam in centum grava-
 minibus Germaniæ invenies, si perlegere libuerit.
 C. 9. 10. 11. 12. 56. 59. 60. 62. 63. 64. 65. 68.
 69. 70. 71. 72. 73. & 87. Hinc quoque in Capitu-
 lationibus cæsareis Imperatoribus commendatur curæ,
 ut a perniciosa illa mixtura & confusione rerum secu-
 larium & ecclesiasticarum arceant Pontifices v. *CAPITU-
 LAT. FERD. IV. ART. 17.* Hoc enim Articulo promit-
 tebat Rex, se abusus, quibus causæ civiles ab ordinatis
 iudiciis ad Nuncios Apostolicos imò ad curiam roma-
 nam avocentur, abrogaturam, cassaturam & severe in-
 terdicturam, & Fiscali Imperiali mandaturam, ut ad
 aulam pontificiam confugientes notentur, & facta
 contra illos denunciatione, poena pro merita afficeren-
 tur: *Gleicher gestalt wollen wir auch etlicher Dy-
 ten eingerissene Mißbräuch, dadurch die cause
 civiles von ihrem ordentlichen Gericht im Heil.
 Röm. Reich abe und auffer dasselb ad Nuncios
 Apostolicos und wohl gar ad curiam romanam ge-
 zogen worden, abschaffen, vernichten und ernst-
 lich verbiethen: auch unsern Käyserlichen Fisca-
 len so wohl bey unserm Käyserl. Reichs-Hoff-
 Rathe, als Cammer-Gerichte anbefehlen, wie-
 der diejenige so wohl Partheyen, als Advocaten,
 Procuratoren und Notarien, die sich hinführo der-
 gleichen anmassen, und darinn einiger Gestalt
 gebrauchen lassen würden, mit behöriger Anschlag*
 von

von Unpats wegen zu verfahren, damit die Ubertreter den nechsten gebührend angesehen und bestraffet werden mögen. Hæc clausula, cum romanæ curiæ minime arrideret, in comitiis electoralibus Leopoldi, rogante Nuncio Apostolico, in futura Capitulatione omitti debebat, proclivi in hanc sententiam Trevirensi, qui colloquium cum Nuntio, multa & grandia pollicente, instituendum suadebat, devolutioni causarum ad sedem pontificiam peculiari- bus interdictis, quæ quivis Statuum in suo territorio promulgare posset, obviam iri ratus. Reliqui autem Electores utilitatem hujus articuli agnoscetes eum ex capitulatione Ferdinandi in Leopoldinæ art. XIX. translulerunt, qui multis capitibus in Josephina art. XVIII. auctus inter alia disponit, ut inposterum accurata distinctio inter causas seculares & ecclesiasticas fieret: Daß die cause seculares ab ecclesiasticis rechtlich distinguiret, auch die darunter vorkommende zweifelhafte Fälle, durch göttliche mit dem Päpstl. Stuhl vornehmende Handlung erledigt, fort der geist- und weltl. Obrigkeit einer jeden ihr Recht und Judicatur gelassen werden möge. Cum autem forte desiderata hæc distinctio nondum apparuerit, capitulationi Invictissimi nostri Cæsaris hodie regnantis Art. XIV. rursus inserta fuit.

§. XV.

Hæc de origine divisionis in ecclesiasticas & seculares aut civiles leges dicta sufficiant, cum forte satis ex adductis appareat, quam subtilem & arcanam rationem habeat hæc distinctio. Jam legum ecclesiasticarum conditionem in Germania nostra paucis contemplabimur, retenta superius. §. 8. 9. & 10. constituta differentia. Primo enim leges ecclesiasticæ meras religionis materias continent, & primario cir-

C

ca cre-

ca credenda versantur. Hic in diversas sententias abeunt Germaniæ nostræ Proceres diversis sacris hodie additi. Qui enim Pontificis arbitrium in rebus fidem concernentibus, tanquam legem, agnoscunt, curiæ romanæ traditiones & decreta æstimant. Sunt tamen etiam, qui libertatis germanicæ memores Ecclesiæ germanicæ auctoritatem non plane supprimi patiuntur, prælucentibus egregiis nonnullorum Imperatorum factis, quibus, definitionem rerum ecclesiasticarum non solum sedi pontificiæ reservatam esse, docuerunt. Nam, ut de nonnullis Conciliis, magna libertate, contra ipsos Pontifices agentibus, nihil dicam, cum illorum effectum eludendi occasionem inveniunt aulam romanam, mentionem hic injiciam formulæ interimiticæ, quam Carolus V. videns difficultates Conciliorum, componi jusfit, referente P. SVAVI hist. Conc. Trident. *Hac de re, in conventu ordinum propositum, delectique nonnulli, qui pio huic operi incumbere, sed cum inter delectos minime conveniret, Cesari tandem causa tota permittitur, ab illo negotium datum Julio Pflugio, Michaeli Sidonio, & Joanni Islebio. Hi longa habita consultatione Formulam religionis composuere.* Ea quoque publicam lucem in germanica & latina lingua aspexit sub Titulo: Sacræ Cæsareæ Majestatis declaratio, quomodo in negotio religionis per Imperium usque ad definitionem Concilii generalis vivendum sit, in Comitibus Augustanis XV. Maji. Anno MDXLVIII. proposita & publicata, & ab omnibus Imperii ordinibus recepta. Moguntia excudebat Ivo Schæpffer. Anno MDXLVIII. In hac declaratione multa vestigia invenimus sententiæ, quam & Imperator & status Imperii, circa condendas leges ecclesiasticas, de quibus impræsentiarum sermo est, fovebant. *Quapropter, inquit & horum comitiarum initio cum statibus ita egit, eosque permovit, ut insequentes*

quentes sanctorum patrum majorumque nostrorum vestigia, qui in NEGOTIIS FIDEI SEMPER AD SACRA CONCILIA RECURRERE, EISDEMQUE OBTEMPERARE SOLITI FUERE, in adhæsiōem & submissionem hujus Concilii communiter consenserint, ac ulterius suæ Majestati LIBERUM permiserint, de christianis ac convenientibus mediis cogitare, quibus medio tempore, usque finem ac determinationem Concilii, omnes status pie ac pacifice simul vivere & habitare queant, ita ut nemo contra jus ac æquitatem grave- tur. Non poterat Romanæ fedi hoc institutum placere, cum in comitiis publicis, in confesso, maximam partem personarum secularium, de rebus fidei agi, decerni & pacisci audiret. Una igitur & communis vox erat Cardinalium omnium, ut refert SCHIL- TERUS *de libertate Ecclesiæ Germanicæ ex Petri Sva- vis lib. 3. Hist. Concil. Trid. p. 325.* agi nunc de summa rerum, jam convulsa esse Ecclesiæ fundamenta; hic vires omnes colligendas, Principes omnes exsuscitan- dos, ad omnium nationum Episcopos nuncios qua- qua versum mittendos, ut principio huic obstant, un- de sine dubio secutura esset ecclesiæ romanæ, si non eversio, saltem maxima, quam fuerit unquam, & fœ- dissima deformatio. Et omnino habebant, quod ti- merent.

§. XVI.

Plenam libertatem obtinuerunt, & in integrum quasi restituti sunt PROTESTANTES, qui vi- dentes, differentias & dissensiones exortas neque Conciliis neque Colloquiis componi posse, fedi ro- manæ nuncium miserunt, & æqualia cum alteri religi- oni addictis jura tuiti, ad tollendum, amica conven- tione, dissensum prompti semper paratique sunt, leges tamen ecclesiasticas in rebus fidei sibi imponi non permit-

permittent, & proinde in actis publicis protestari & declarare solent, se nullo modo obstringi legibus ecclesiae romanae, aut ullam obligationem ecclesiae germanicae erga sedem pontificiam agnoscere, vel se illius participes reddere velle. Luculentissimum testimonium in ipsa capitulatione caesarea habemus, quando Imperator ad defendendam sedem pontificiam a Catholicis Electoribus adstringitur: additum enim in illo articulo ex desiderio Electorum Protestantium, quod Imperatorem minime ad hanc sedi pontificiae praestandam advocatiam teneri voluerint, quae limitatio primum apparet in capitulatione Maximiliani II. ex qua in reliquas translata est. v. *Capitulat. Caroli VI. Art. I. & Artic. XIV.* in fine, ubi verba leguntur: Doch so viel diesen Articul betrifft, denen der Augspurgis. Confession zugethanen Churfürsten, auch ihren Religions-Verwandten, Fürsten und Ständen (die unmittelbare Reichs-Ritterschafft mit begriffen) und deren allerseits Unterthanen, unter denen Augspurgis. Conf. Verwandten die Reformirten mit eingeschlossen, welche unter Catholischer Geist- und Weltlicher Obrigkeit wohnen, oder Landsassen seynd &c. ohnabbrüchig und ohne Consequenz, Nachtheil und Schaden.

§. XVII.

Devenimus ad alteram significationem LEGUM ECCLESIASTICARUM, qua leges innuuntur, quae circa regimen ecclesiasticum, personas & res ecclesiasticas disponunt. De his in comitiis publicis deliberatum saepius fuisse, acta imperii nostri publica loquuntur. Ita Ludovicus Pius in conventu Aquisgranensi A. C. 817. celebratis, *de reformatione abusivum Cleri egit.*

& formulas canonice institutionis colligi & edi fecit, de quibus LEO Ostiensis in *Chronico Casinensi lib. I. cap. XVI.* Ludovicus Imperator, qui cognominatus est almus vel sanctus, hujus Karoli filius, quarto imperii anno Aquisgrani in palatio, cum plurimis totius Franciæ Abbatibus religiosisque monachis conventum faciens, utilissima nostri ordinis observatione septuaginta & duo genera capitula constituit, quæ ita fere omnia apud nos, ac si beati Benedicti regula, observantur. conf. vita S. Benedicti Abbatis Anianensis apud BALUZIUM in *notis ad Capitularia* p. 1084. Si recentiora exempla desideres, evolve, quæ sub Sigismundo de ecclesiarum reformatione acta sunt, quamvis illa consilia felici exitu caruerint. Prostat quoque formula reformationis a Carolo V. Augustæ Vindelic. d. 14. Jun. Ao. 1548. ad deliberandum statibus ecclesiasticis exhibita, & ab eisdem probata ac recepta. Ex quibus testimoniis fati constat, leges Germaniæ publicas sæpius attigisse res ecclesiasticas.

§. XIIX.

Restat ultimo loco, ut de tertio significato vocis legum ecclesiasticarum quædam moneamus, qui laxior est præcedentibus. In illo enim hæc appellatio tribuitur variis sanctionibus, quæ res mere civiles & politicas attingunt. Huc referimus pacta inter Germaniæ Procere & sedem pontificiam erecta, quæ sub nomine *Concordatorum nationis germanicæ* cum sede Apostolica citari & a nonnullis leges appellari solent, quod inter alios fecit GEORGIUS BRANDEN. J. U. D. Presbyter Eystetensis & Canonicus Augustanus in jejuno & barbaro opusculo, cui titulum dedit: *Collectanea super concordatis inter sanctam sedem Apostolicam & inchoitam Nationem Germaniæ.* Colon. Agrip. MDCCXVI. impresso. quæst. III. p. 13. Agunt hæc concordata de juribus, quæ Pontifici in bonis

ecclesiasticis Germaniæ exercenda fuerunt relicta, re-
ni fallor, privatam utilitatem reditusque pontificios
concernente. In hac classe collocanda quoque est
pax illa celeberrima Passavii nata & in Comitibus Au-
gustanis Anno 1557. repetita, quæ, cum nihil circa
fidei capita determinet, sed solummodo quietem civi-
lem fatali bello interruptam restituat & conservari ju-
beat, naturam legis secularis potius habet, quam ec-
clesiasticæ & religiosæ. confer. egregius & multi judi-
cii tractatus HERMANNI CONRINGII de
pace civili, inter Imperii ordines, religione diffi-
dentes, perpetuo conservanda.

§. XIX.

Hæc intricatæ divisionis in leges ecclesiasticas &
seculares est enodatio, in qua prolixos fuisse nos non
poenitet. Quodsi ultimo ad primam harum legum
originem respiciamus, novam differentiam animad-
vertimus, cum aliæ scriptæ & literis consignatæ &
ordinario ac consveto more sancitæ sint, aliæ autem
ex solo usu ortum trahant, in literis non reperiuntur,
& omnem obligandi vim ex observantia & consvetu-
dine habeant.

§. XX.

Hæc sufficiat de divisionibus & natura legum
germanicarum publicarum dixisse. Nihil forte dee-
rit, quod distinctiori conceptui formando inter-
vire possit. Jam de ratione interpretandi has le-
ges agendum erit, in quo instituto rectius & ordina-
rius versari vix possumus, quam si tribus interpreta-
tionis gradibus, primo capite indicatis, firmiter in-
hareamus: itaque in subsequenti Capite videndum
erit.

CAPUT

23

CAPUT III.

DE

PRIMO INTERPRETATIONIS
GRADU CIRCA LEGES PUBLICAS
S. R. I. ET DE OFFICIO IN-
TERPRETIS.

§. I.

Liberum esse leges reipublicæ nostræ publi-
cas interpretari, imo necesse esse, ut de ve-
ro illarum sensu solliciti simus, rationes in an-
tecedentibus capitibus allatæ evincere possunt; cum
nihil magis naturæ bonarum legum conveniat, quam
ut intelligantur; unde libertas interpretandi leges bo-
na connexionione infertur. Et quemadmodum nemo
dubitabit, quin hoc interpretandi jus personis publicis,
aut a summis imperantibus ad custodiam legum voca-
tis, plene competat: ita & privatis, subditis & me-
diatè imperio subiectis legum publicarum notitia tam
utilis quam necessaria est: quod ultimum, cum non
ita clarum & omnibus dubiis exemptum ac, quomodo
ex eo privatorum officium leges publicas interpretan-
di fluat, minime manifestum sit, pluribus jam demon-
strandum erit. Quid magis decet cives in Republi-
ca, quam leges semper ante oculos habere, illas dili-
genter tractare earumque sensum sibi reddere famili-
arem? Quam turpis est ignorantia sanctionum publi-
carum, quæ non in unius diei usum feruntur, sed a-
ctionibus constantes & perpetuæ normæ esse debent!
Et licet leges publicæ primario ad personas publicas
in regimine nostri Imperii concurrentes respiciant:
non tamen ab illarum studio & tractatione arcendi
sunt privati, qui aliquando vel consulentes, vel nego-
tia

tia gerentes legum publicarum noticiam habere debent, quam vix in ipso negotiorum strepitu acquirere possunt. Hinc privatorum diligentia circa ipsas leges publicas interpretandas & intelligendas, citra omne periculum, versari potest, imprimis in republica, ubi e re totius civitatis esse videtur, ut regiminis forma & modus in apricum proferantur. Confirmant hanc sententiam ipsa legum publicarum in Imperio germanico contenta, quæ non semper de immediatorum statuum iuribus agunt, sed sæpius mediatos quoque subditos & privatos tam respectu negotiorum publicorum, quam privatorum concernunt, prout monuimus §. 2. Cap. II. & ex ipsa inspectione legum publicarum constabit. Neque reperimus, hanc leges publicas tractandi facultatem publicis sanctonibus prohibitam: contrarium potius testantur ipsæ legum publicarum tabulæ, quas Imperator, cui earum publicatio competit, non solum ad Electores, Principes & status, verum etiam ad statuum subditos dirigere solet. v. Rec. J. de Anno 1613. §. 4. **so ermahnen und erinnern wir alle unsere und des Heil. Reiches Churfürsten, Fürsten und Stände, Untertthanen und lieben Getreuen** v. Rec. Imp. Ratisb. de Ao. 1576. de renovanda ordinatione politica scribit, es werde derselbe sowohl **gemeinen Ständen als den Untertthanen** / zu Erhaltung guten politischen Regiments und mäßiger ehrbaren Haushaltung durchaus nicht wenig nutzen und fruchten. Conf. **Ordnung des Land. Friedens zu Worms** d. A. 1521. §. 3. & imprimis **Handhabung des Land. Friedens** §. 20. in quo imperii Statibus injungitur: daß ihr diesen Frieden und unser Gebot mit allen Articuli und Inhalt steif und

und fest haltet, auch durch euer Fürstenthum, Graffschafft, Herrschafft und Gebiet, und was jeglicher in Regierung und Befehl hat, mit euern Stadthaltern, Bisthumben, Ammteuten, Pflegern, wie die Nahmen haben, auch euern Unterthanen zu halten und vollziehen ernstlich schaffet zc.

§. II.

Inde forte factum est, ut territoriorum Domini, leges Imperii publicas, per solennem promulgationem in suorum subditorum noticiam deduxerint: cuius actus varia prostant exempla, quæ tamen brevitatis studio omittimus, contenti illustri & antiquo documento nondum, quantum novimus, edito. Exhibet illud literas, quas Imperator Fridericus V. Archiepiscopo Magdeburgico A. 1471. Passavio misit, in quibus pacem communi Statuum suffragio in comitiis Norimbergensibus constitutam, sequentem in modum commendat publicandam:

Fridrich von Gottes Gnaden/Römischer
Kaiser/ zu allen heiten merer des Reichs
zu Hungarn/ Dalmatien/ Croatien zc.
Künig/ Herzog zu Oesterreich

Erwirdiger Fürst, lieber Andechtiger. Wir senden dir hiemit den Frieden, so nechstmals zu Regensburg durch uns in Beywesen unser und des Heiligen Reichs Churfürsten, Fürsten, Prælaten, Graven, Herrn, und Stete gemacht, und beschlossen ist. Und empfelhen darauff deiner Anacht mit diesem Brieff ernstlich gebietende, daß du denselben Frieden trewlichen haltest, vollgiest,

D

und

und uns des dein schriftl. zusagen, als andre uns des Reichs Fürsten nach laut der Copey, so wir dir hiermit senden, zuschickest, denn auch in deinem Stifft allenthalben in den Pfarr-Kirchen öffentlich auf der Canzel verkünden lassst, und das allen deinen Suffraganern glaublich transsumbe und Vidimus sendest, und wiederum Verschreibung dem Zuhalte nach laut der obgemelten Copey von ine nimmest, und uns die bey fürderlicher Pörschafft schickest, ine auch ernstlich gebietest, das byden in iren Bistumben als vor bernert ist, auch verbunden und zu halten gepietten, damit dein und irenthalben der gefürdert, und nicht verhindert werde, und menniglich wisse den zu halten, und aus keinerley Unwissenheit zu entschuldigen, als die zu vorderist Gott dem allmächtigen und dem heil. Christlichen Glauben, uns dem heiligen Reich und die selbs des schuldig und pflichtig bist. Daran tut uns dein Andacht sunder Gevallen, mit Gnaden gegen dir zu erkennen. Geben zu Passau am Montag nach des heiligen Creuztag Exaltationis. Anno domini CCCC. LXXI^{mo} Unfers Keyserthumbs zwenngigsten Jare. Tenorem reversalium, quas in presentibus literis exigit Imperator, vide in Dn. Mülleri Reichs- Tags-Theatro unter Friedrich dem V. Part. II. Vorstell. II. Cap. XV. p. 496. Hæc eum in finem a nobis adducta sunt, ut luculento testimonio probemus, leges Imperii publicas & olim aliquem respectum ad subditos statuum mediatos & in privata conditione constitutos habuisse: ex quo ulterius argu-
mentari

mentari licet, non illicitam esse eorum operam, qui in evolvendis & excutiendis legibus Imperii romano-germanici publicis occupantur: cum & illæ a subditis statuum legi, coli & proinde intelligi debeant.

§. III.

Ultimum tandem argumentum licitæ interpretationis privatæ in eo quærimus, quod leges Imperii publicæ cavillatorias & sensui legum contrarias explanationes veterint, ex quo, vi contrariorum, concludere licet, sinceram & genuinam leges interpretandi methodum nullibi reprobata esse. Referenda huc est dispositio *Instrum. Pac. Arr. V. §. 50. Utriusque religionis magistratus severe & rigorese prohibeat, ne quisquam publice privatimve concionando, docendo, disputando, scribendo, consulendo Transactionem Passaviensem, Pacem Religiosam, vel hanc inprimis sive declarationem, sive transactionem usquam impugnet, dubiam faciat, aut assertiones contrarias inde ducere conetur.* Quid enim ex his verbis clarius est, quam permissum esse cuivis ad firmandum legis verum & adæquatam sensum, pro ingenii sui modulo, quævis proferre? hæc enim persuasio minime contrariatur legum autoritati & sanctitati, quæ alias per malitiosas & artificiosas inversiones ac corruptiones violari solent. Huic constitutioni saluberrimæ occasionem præbuisse videntur virulenta illa scripta, quæ, erumpentibus intestinis turbis, ante triste bellum tricennale, quasi classico ad arma vocarunt multis discordiis & suspicionibus afflictam Germaniam: quod clarius patet aus der Evangelischen Grände Vorschlag zu Componirung der Gravaminum d. A. 1646. apud Londorp. Tom VI. lib. 3. contin. cap. 30. p. 39. Seynd nunmehr solche und dergleichen Bücher und weitaussehende Assertiones nicht unbillig publice zu verwerfen.

fen, tertio auch auff beyden Seiten bey ernster Straffe zuverbieten, daß fernerhin weder privatim noch publice in Schulen oder auff Univerſitäten der Religions-Fried und iewiger Vergleich, weder docendo, ſcribendo, diſputando oder einigerley weiſe in Zweifel genommen, und wie von obgemeldten Burchardo und Dillingern geſchehen, auf andern unfriedfertigen Verſtand gezogen werden.

§. IV.

Verosimile nobis videtur originem diſputationum de legum noſtrarum publicarum interpretatione a temporibus diſcordiæ in religione naſcentis, inprimis pacis religioſæ primordiis repetere. Antea enim intactæ plerumque relinquebantur leges publicæ, ſeculo legibus romanis & canonicis dedito. Et vagæ ac inconstantibus erant pleræque ſanctiones publicæ, quæ turbulentis illis temporibus robur non exiguum ab auctorum potentia & armis habebant: donec prævia transactione Paſſavienſi perpetua illa & ſemper valitura pax Auguſtaniſ in comitiis An. 1555. conſtitueretur. Sed non reddebat pax illa Germaniæ noſtræ plenam quietem, relicto diſſidiorum fomite in Art. XVIII. qui ſubſequentibus turbis anſam præbuit: neque omnes reliqui huius conventionis articuli ita plani & evidentes erant, ut in diverſas ſententias non potuerint detorqueri, prout experientia docuit, quam diligentiffimus rerum germanicarum ſcriptor CHRISTOPH. LEHMANN multis exemplis demonſtravit in *Actis publicis & originalibus de Pace Religioſis Parte III. von Auslegung des Religions-Friedens* p. m. 316. Neque deerant inquieta ingenia, quæ gloriam in enervandis ſaluberrimis hiſ transactionibus

onibus quærentes violentis interpretationibus illa quietis publicæ instrumenta onerabant, eaque variis scriptis subruere non dubitabant. inter quæ agmen dicebat personatus FRANCISCUS BURCHARDUS *de Autonomia d. i. von Freystellung mehrerley Religion und Glauben, was und wie mancherley die seyn, was auch derhalben bis daher im Reiche teutscher Nation sùrgangen, und ob dieselbe vor der Christlichen Obrigkeit mdge gebilliget und gestattet werden.* München 1602.

Virulentus ille foetus patrem habuerit, quem velit, sive *Erstenbergerum*, sive *Colonientes*, sive *Gallium*. v. Placcium in *Theatro Pseudonymorum*. p. 145. discordiarum perniciosissima discipula disseminabat. Sequebantur *Jesuite Dillingenses in questionibus de compositione pacis inter Principes & ordines Imperii romani catholicos atque augustanæ confessioni adherentes in comitiis Augustæ Ao. 1555. edita.* quo sophismatibus & cavillationibus plenissimo scripto pacem religiosam labefactare tentarunt. Eadem mens fuerat CASPARI SCIOPIO, Viro & doctrina & malitia claro, qui in famoso scripto, cui titulum dederat, *Classicum belli sacri, sive Heldus redivivus, hoc est ad Carolum V. Imperatorem Augustum suasoria de Christiani Caesaris erga Principes Ecclesiæ rebelles officio, deque veris compescendorum Hæreticorum Ecclesiæque in pace collocandæ rationibus.* Ticinii 1619. nihil egit, quam ut inhonesta de publica pace turbanda consilia ferret, quibus certe, gliscentibus jamjam mutuis mimicitis, haud opus esse videbatur ad sufflaminandum infelix bellum, quod in patriæ nostræ viscera per sex pene lustra sæviit.

§. V.

Huic scribendi libidini obicem quidem ponere potuissent leges imperii publicæ; imo non raræ sunt

circa rem librariam constitutiones, quæ si omni tem-
 pore, servata inter scriptores diversis sacris addictos
 æqualitate, observatæ fuissent, multos immaturos in-
 geniorum otiosorum & malitiosorum proventus reprimere
 potuissent. v. Rec. Imp. Spirensis d. a. 1529. §. 9.
 Darzu sollen und wollen 2c. Augustanum d. a. 1539.
 §. 58. Und nachdem 2c. Erfurtensem de a. 1567 §. 61.
 Demnach ferner 2c. Spirensis d. Ao. 1570. §. 154.
 Wiewohl auch auff etlichen 2c. inprimis huc spectat
 dispositio Receptus Ratisbonensis d. a. 1541. §. 40. cujus
 verba huc apponere non supervacaneum erit:
 Ferner haben wir befunden, daß die Schmä-
 h-Schriften so im Heil. Röm. Reiche hin und wie-
 der an mehr Orten ausgebreitet werden, gemei-
 nem Frieden. nicht wenig ver hinderlich und
 verlezlich seyn/ auch zu allerhand Unruhe und
 Weiterung gelangen möchten 2c. Huc referenda
 sunt der Catholischen Churfürsten und Stän-
 de des Reiches verfaßte und den 26. Maji St. v. di-
 ctirte Gravamina apud LONDORP. Tom. V. Act. Publ.
 lib. I. cap. 107. p. 229. §. bey dem fünfften Gravami-
 ne, daß man über den Religions-Frieden durch
 offene Schriften disputire, auch Frag erwecke:
 wer unter denselben eigentlich begriffen? dahero
 solche Scripta, sonderlich das Dillingische Buch zu
 cassiren: ibi Romano-Catholici: da hat man öftters
 Catholischer seits mit großem Mißfallen ver-
 nommen, daß über den Religions-Frieden ander-
 seits vielmehr und allerley Disputationes und Fra-
 gen fürgebracht, und etliche resolute, etliche
 problematicæ defendiret werden: ja es ist so gar da-
 hin kommen, daß man nicht allein in Scholis öffent-
 lich

lich in Cathedra davon profitiret, sondern auch ein
 jeder Student, der nur eine Probe seiner Seienz er-
 zeigen will, aber in keines Fürsten Archiv gese-
 hen, noch in einigen negotiis publicis gebraucht
 gewesen, gleich eine Disputation: de Pace Religionis,
 Profana, Juribus Imperatoris, Imperii Statuum, de
 Aurea Bulla, und andern Constitutionibus Imperii
 zu Papier bringen, und in offenen Truch geben
 thun, wie dann alle Buchladen von solchen Scri-
 ptis voll re. Quomodo pax Westphalica contra e-
 jusmodi injurias cavillationes munita fuerit, in §. 4.
 monuimus. Optandum modo fuisse, ut utilissima
 hæc sanctio semper æquos æstimatores & judices ha-
 buisset, qui illam non in unius partis odium applican-
 tes impunem aliorum reliquissent licentiam. Ortæ ex
 hoc abusu graves Protestantium querelæ in præsentibus
 comitiis, quæ etiam ad Imperatorem Ao. 1688. de-
 latae fuerunt. Res ita se habuit. Theologus qui-
 dam Pontificius P. EUSTACHIUS EI-
 SENHUT *Ordinis Prædicatorum* ediderat:
 treuherzige Warnung den uhrhalten Römischen
 Catholischen Glauben fest zu behalten an alle
 Catholische Ehe-Gatten, so sich in Diensten Lu-
 therischer Herrschafft befinden, und von selbiger
 zum dfftern Glaubenshalber angefochten werden.
 Scatebat hic libellus multis convitiis in A. C. addi-
 tos effusus: huic opposuerat Ecclesiæ Evangelicæ
 Augustanæ Pastor & Senior M. Joh. Jacobus Müller tra-
 ctatum sub titulo: Römisch - Catholischer Glau-
 bens Grund, auff richtige Probe gestellet, an
 denen dreyen Grund - Articuli von der heiligen
 Schrift, Kirchen und Römischen Pabst &c. Aug.
 Vindebe,

Vindelic. 1686. Refutationem infelici tamen ausu in libello *gesinder Ausstäuberung* appellato Monachus aggrediebatur, Controversiam autem, ab Imperii fiscale, ad iudicium aulicum delatam, excipiebat Imperiale rescriptum ad Magistratum Augustanum, quo severa inquisitio contra Theologum Augustanæ Confessioni addictum decernebatur. Copiam hujus rescripti vide in LONDORP. *Act. Publ. Tom. XVI. p. 4.* Audiebatur *Mullerus*, qui prolixam defensionem conceperat & magistratui obtulit, quam quoque apud Londorpium reperies. Hujus contenta in compendio, veraque facti species invictissimo Imperatori a magistratu Augustano referebantur; *vid. Londorp. loc. cit. p. 53.* contenta recenset MULDENERUS *in Meditat. ad Capitulat. Joseph. p. 69.* nempe in illis demonstrabant: *Librum Mulleri neutiquam ita comparatum, ut ejusmodi animadversionem mereatur, fiscalem quoque a Clero Pontificio subornatum, modum officio suo in Ordin. Camerali P. I. tit. 16 & R. I. de Anno 1654. p. 93. prescriptum excessisse, per mandatum vero iudicii aulici insecutamque confiscationem Instr. Pac. art. V. §. 1. equalitatem inter utriusque religionis addictos servandam, neglectam fuisse; imo ipsa forma processus neutiquam observata, annexa petitione de processu scilicet instituto ac per deducta vitioso & constitutionibus imperii contrario, cassando, confiscatione tollenda, ac fiscali puniendo, nec non iudicio aulico accuratorem legum publicarum observationem in materia religionis injungendo.* Iplas vero literas exhibet integras BURGERMEISTERUS *Tom. I. Corp. juris publ. & priv. p. 110.* His forte literis debetur, quod Capitulationi Josephinæ Art II. clausula inserta fuerit, qua cavetur, ut in censura librorum æquali jure tractentur religione dissidentes scriptores. Verba Capitulationis sunt: *auch weder unserm Reichs - Hoff - Rath; noch dem*

dem Bücher-Commissario zu Franckfurth am
 Müyn verstaten, daß jener auff des Fiscals, o-
 der eines andern Angeben, in Erkennung der
 Processen, und dieser in Censur und Confiscirung
 der Bücher einem Theil mehr als dem andern
 favorisiren. Nisi potius, hæc verba ex monitis civita-
 tum Imperialium ad Art. 2. projecti perpetuæ capitu-
 lationis desumpta fuisse, dicere velis. *conf. capitul. Caro-
 li VI. art. II.* Præcesserat hanc dispositionem impe-
 riale rescriptum ad Commissarios Ratisbonam dire-
 ctum: in quo non solum æqualitas in librorum cen-
 sura observanda imperatur, verum etiam discernendas
 esse materias jubetur, cum non tam circa fidei dogma-
 ta, quam coercendos scriptorum excessus verari de-
 beat Fiscalium & Commissariorum attentio: daß mehr
 berührte unsere Käyserliche Verordnung auff
 allerseits Religions-Verwandte Scribenten, und
 solglich auff die Catholische ohne Unterscheid an-
 gesehen, unser Käyserlicher Bücher-Commissarius
 auch nicht circa ipsa dogmata fidei, sondern nur
 dergleichen Excessen, als welche wir, bevorab
 wenn der Magistrat zu Franckfurth hierinnen sein
 Ammt nicht beobachten, oder dießfalls von un-
 serm Käyserl. Commissario discrepiren würde, von
 Käyserlichen Ammts halber in alle Wege abzu-
 helfen von uns befehlich sey. *vid. Londorp. Tom.*
*17. p. 71. & de jurisprudentia germanica publica me-
 ritissimum Dn. BÜRGERMEISTERUM l. c. p. 1114.*
 In recenti adhuc memoria sunt, quæ respectu Profes-
 soris Heidelbergensis P. Pauli Usleberi acta sunt, quorum
 notitiam haurire possumus ex *Anton. Fabri Europæ-
 ischer Staats-Canzley Tomo XXVII. p. 760. Et*
 E huc

huc quoque spectant constitutio Rudolphi II. d. Ao. 1608. & Imperatoris Caroli VI. felicissime hodie regnantis de a. 1715. quas invenimus apud laudatum BURGERM. *Tom. I. Corp. Jur. publ. & priv. p. 1032. §. 99.*

§. VI.

Tam severe legum publicarum, quibus nihil sanctius esse debet, cavillationes interdictæ sunt. Habent hæc perversæ interpretationes internum aliquid & arcanum virus quieti publicæ & animorum conjunctioni exitiale. Quæ laudabiliter ad deprimendum illud sancita & constituta sunt, minime liberam illam & ingenuam leges interpretandi rationem, non devertendo legum sensu, sed confirmando potius laborantem attingunt. Vix excusanda igitur illorum est negligentia, qui, in ipsius jurisprudentiæ publicæ studio, parum de legum sanctionibus solliciti, talem fingere solent rempublicam, qualem cerebro suo convenire credunt, & non inspectis aut superficialiter modo tractatis legum tabulis, magna cum fiducia de arduis imperii negotiis pronunciant. Sunt alii, qui, sola historica factorum notitia gravissimum juris publici studium absolvi, opinantur. Sed cum plerumque alia factorum, alia juris esse soleat conditio, in prolixissimas de factis dilabuntur disceptationes, quæ non raro in utramque partem, rebus in primis valde obscuris, disputari possunt. Nam quamvis absque historiarum lumine cœcutiamus & illo omnino sepiissime indigemus, certa tamen & evidentiæ juris publici principia, quæ in solennibus sanctionibus reperiuntur, non sunt negligenda, aut postponenda. Hæc ad vindicandum legum nostrarum publicarum studium dixisse sufficiat.

§. VII.

Satis, ni fallimur, demonstrata fuit privatorum leges Imperii nostri publicas interpretandi libertas. Illa enim, si justî termini observentur, non est prohibi-

hibita, sed potius quemvis reipublicæ nostræ civem decet leges, formam reipublicæ determinantes, legere, & illarum sensum, quantum potest, scrutari. Sed ultra primum interpretationis gradum neutiquam assurgere debet, de quo Cap. I. §. 5. & 7. pluribus fuit actum. Officium igitur nostri interpretis in sequentibus acquiescit: *a verborum sensu, nisi summa necessitate urgente, non recedat, a conjecturis nimium remotis absteineat, eamque interpretationem, quæ scopo reipublicæ nostræ, id est, conservationi quietis & tranquillitatis publicæ convenit, semper eligat, omnique cum modestia de legibus loquatur.*

s. VIII.

Varia autem sunt, quæ circa hoc interpretationis genus observanda veniunt. Hæc enim Interpretatio, vel in eruendo nudo legis sensu occupatur, vel conclusiones ex legibus, quasi ex principiis, deducit, & sub illas casus refert, qui non quidem quoad verba iis continentur, ex illarum tamen connexionem fluunt: Impossibile enim est, ut leges omnes expriment casus, in quibus earum dispositio auctoritatem habere debet: Hinc de earum sensu solliciti non solum quærant, quid ipsa legum verba contineant, sed quid etiam leges velint intelligi, licet non expresserint. Sane in eo acumen interpretationis positum est. Nam verba legum capere, si sint perspicua & nulla laborent difficultate, res non magni artificii est: intelligere autem, quousque extendi, aut ad quos casus restringi debeant, plus in recessu habet. In hoc capite verandum est omni cum cautione & diligentia: & in eo facile offendunt, qui præcipitanter & non satis accurate inspectis aut inter se collatis legibus iudicant: proinde priori in casu cum fiducia sequi licet legum verba, in posteriori autem non festinandum, sed lente procedendum est. Nocet hic sæpius subtilitas, & intempe-

stiva est: neque semper grammaticum & philosophicum examen subire volunt leges nostræ. Ita aliquando primo intuitu generaliter locutæ fuisse videntur, quæ non paucis exceptionibus & limitationibus sunt obnoxie: ex quo patet, quanta experientia instructus esse debeat, qui in legum intimiorem sensum inquirere cupit, quas non semper ex verborum situ interpretabitur.

§. IX.

Nos, qui in hoc capite generales de primo interpretationis gradu proponere intendimus regulas, dum ad utrumque interpretationis genus respicimus, quædam ante ipsam interpretationem observanda, alia in interpretationis actu attendenda esse credimus. De singulis singulatim erit dicendum. Primum quod bonus legum interpres observare debet, antequam ipse interpretationis initium faciat, textum legis interpretandæ concernit. *Ante omnia enim curet, ut illum integrum atque incorruptum habeat.* Otiosa multis hæc videbitur admonitio, in tanta editionum de legibus publicis factarum copia. Sed non hodie demum viderunt Viri docti, plerasque editiones gravioribus scaterere nævis, imo in illis quandoque deprehendi lacunas & omissiones. Notavit insigniores quosdam nævos ERICUS MAURITIUS in *dissert. de Recessibus imperii* §. 37. & 38. cum quo conjungendus est doctissimus JOH. WERLHOFF in *specimine primo juris maxime, quo in foro Germanie utimur Proæm. cap. I. §. 13. lit. b. p. 89. 90. & 91.* Imo de typographorum incuria & negligentia jam jam conquestus est *Recess. Imp. Spir. de a. 1556. §. 10.* Item, als sich zu vorgehaltenen Reichs-Tagen begeben, daß die Abschied je zu Zeiten dem rechten *Orig. a.* nicht gleichförmig g. truckt und verkauft worden/ wollen

wollen wir, daß diesen Abschied dieses gehaltenen Reichs-Tags niemand trucken soll, es wäre dann durch Andresen Rucker, Maynigischen und des Reichs Handlung Secretarien, dem Truck, das besiegelt Original angezeigt, auch keinem Truck davon geglaubet werden, es sey dann durch ihne Andresen Rucker collationiret, aufcultiret, und mit seiner Hand unterschrieben. Quod in accurate excudendis legibus nostris Studium uti summam laudem meretur, ita dolendum subito illud deferbuisset, unde tot mancis & vitiosis legum nostrarum editionibus repletae fuerunt bibliothecae: in quem numerum referenda quoque novissima Receptuum editio a MDC. CVII. impensis Schönvetteri exclusa, quae licet in praefatione accuratam revisionem factam fuisse jactet, nihil tamen minus praestitit, retentis bona fide prioribus erroribus atque mendis. Ne tamen haec cum injuria dixisse videamur, asserti veritatem nonnullis docebimus exemplis. Ita in der Regiments-Ordnung zu Augspurg de a. 1500. Tit. der Türken halb, in omnibus editionibus corruptissime legitur: Weiter haben wir nicht ohn Beschwerung unsers Gemüthes betracht und zu Herzen genommen, wie schwerlich der Feind Christi, der Türk, sein Macht, nicht weiter / dann bissher in der Christ-gläubigen Gewalt gestärket, cum legendum fuisset, jezo weiter / prout correxit indefensus legum & tabularum publicarum editor Dominus LUNIGIUS in des Teutschen Reichs - Archivs Part. gener. Contin. p. 229. Idem Vir nobilissimus in recudendis legibus publicis nihil magis cordi habuit, quam ut a crassissimis illis naevis liberaret

leges publicas: in quo instituto non infeliciter progressus est, quod ex collatione recessuum ab ipso editorum cum antecedentibus editionibus neminem latere poterit. Et optandum esset, ut ii, quibus ea contingit felicitas, ut Archiva adire possint, emendationes corruptorum in legibus nostris locorum ederent, quo aliquando accurato legum Germanicarum codice gaudere possemus. Neque enim hic unius viri labor sufficit, neque ex uno Archivo omnia emendari possunt. Nævi enim, qui adhuc restant plurimi, sensum sapissime evertunt, aut plane nullum admittunt. Ita corruptissimus est locus in dem Königl. Land-Fried zu Wormbs Anno 1495. tit. von der Ubersfahrer des Friedens Enthaltung. Auch ob jemand in diesem Land-Fried begriffen, von wes Stands, Würden oder Wesens der wäre, Geistlich, oder Weltlich, oder nicht begriffen würde, bevedt, beklagt, oder sonst beschuldigt &c. legi enim debet **geistlich oder weltlich von yemand/den dieser Land-Fried nit begriff, bevecht** (i. e. diffidetur) **befriegt**. vid. DATT. *de pace imperii publ. p.* 786. & MULL. in den Reichs-Lags-Theatro sub Maximiliano I. **Vorstell. II. Cap. XXXIX. p. 398.** pro **bevecht**, legit **Befehdet**. Plura exempla impresentiarum adducere non libet, quanquam in promptu sunt, cum prolata sufficiant ad demonstrandam emendationis atque correctionis necessitatem. Erit igitur e re eorum, qui leges publicas correctas & typographorum manu non depravatas legere volunt, ut recessuum editiones primas atque antiquissimas conquirant: quamvis hæc non cum in finem dicta sint, ac si primis his exemplaribus absque exceptione integritatem adscribere velimus: cum etiam inter illa occurrant,

current, quæ magnam imprimantium fœcordiam in omnibus pene paginis exhibeant. Testis est in legibus Imperii publicis versatissimus JOH. DECKHERRUS *celisissimi imperialis Camerae judicii quondam Advocatus & Procurator doctissimus, qui in consultat. forens. lib. I. Cap. XI. p. 57. de instrumenti pacis Westphalicae exemplaribus* ita loquitur: Exemplaria vero typis publicis descripta, & in specie Moguntina Heylliorum, scabiosissime & ad injuriam publicam excusa, nec in ultimis quidem, neque enim merentur, habituri. Et tamen sine vindice, Bibliotheca legislatoria germanici Imperii sive Reecessus ita transeunt a Typographis impune inquinati. Hi morbi extemporis tractu insanabiliores fiunt: multiplicatis enim cum impressionibus vitiiis, diversissimisque lectionibus exortis, genuinus legum sensus sensim perditur, & in desperatam incertitudinem atque ambiguitatem incidit.

§. X.

Restituto textu interpres *legem in originali atque authentica lingua contempletur*. Translationes enim atque versiones, utut accuratissimæ, eam fidem nunquam habent, quæ exemplari linguam, qua primitus conscriptum fuit, retinenti tribui solet. Neque una lingua plene in alterius naturam ingreditur, & vix omnis sensus alteratio in versione evitari potest. Imo quam facile translator a mente auctoris aberrare potest? hinc licet non negemus, utilitatem aliquam præstare versiones: illas tamen minime ipsi textui authentico æquiparamus, si ad summam rerum evolvendam perventum fuerit, hunc præferendum existimantes. De versionibus illud etiam notandum, pro antiquioribus, & non multo junioribus ipso authentico textu, validam esse præsumptionem, cum res gestæ in recenti sint memoria & plerumque mentem auctorum facilius exprimi.

exprimere queant & assequi, quam recentiores non-
 nunquam ex ignorantia errantes. Ad hæc legum pu-
 blicarum interpres quoque attendat, cum nonnullæ le-
 ges publicæ in latina lingua scriptæ sint. De antiqui-
 oribus Aurea Bulla nihil dicamus, neque hic, quæ de
 usu latinæ linguæ in actis publicis olim frequenti a Vi-
 ris doctis recensentur, repetamus; de hac materia e-
 volvi possunt Perill. LYNCKER. in dissert. *de Idioma-
 te Imperiali* LEHMAN in CHRONIC. SPIR. lib. II.
 c. 45. & Lib. V. c. 107. AHASV. FRITSCH. *de jure
 Archivi* SCHILTER Tom. 2. *Institut. Jur. Publ. Tit. 19.*
 §. 1. sqq. Sunt vero leges latina lingua scriptæ, qui-
 bus hodie nostra Germania utitur, AUREA BULLA
 & PAX WESTPHALICA. Auream Bullam in lati-
 na lingua conscriptam fuisse, communis traditio est.
 Rationem, cur hæc lingua Carolus fuerit usus, alii in-
 vestigent: THULEMAR. *de Aurea Bulla Cap. VI. §. 19.*
 sqq. nobis ea sufficit, quod de latinæ linguæ præstania
 isto ævo magna adhuc fuerit periuasio. Variæ hu-
 jus sanctionis reperiuntur versiones & manuscriptæ &
 expressæ, de quibus vide THULEM. *l. cit. cap. 9. p. m.*
 48. SCHILTER. *Jur. Publ. Tom. 2. p. 195. & 271.* nul-
 la tamen ex his authentica v. Excell. Dn. LUDWIGII
præfat. ad part. II. der Erlauter. §. 49. Versiones illas
 particulari & privato studio factas esse verosimile red-
 dit illarum diversitas. Conjecturam hanc juvant, quæ
 WENCKER in *Collectis Archivi & Cancellariæ juribus*
 p. 54. de antiqua versione in curia Argentinensi asser-
 vata narrat, cui jungi meretur des Land: Vogts in
**Essß Ermanung an die Stadt Straßburg der
 gulden Bullen zu geleben** Purificationis Mariæ Ao.
 1356. in qua admonitione ex latino Aureæ Bullæ textu
 articulus de Pfalburgeris insertus legitur, cujus etiam
 versionem Germanicam subjunxit Præfectus Alsatie v.
 WEN.

WENCKER. de *Ausburgeris* p. 67. His igitur versionibus, si quaedam illustrationi inservire possint, uti omnino licet: ast ad probandam textui latino contrariam sententiam minus recte adhibentur.

§. XI.

Pax Westphalica nobilissima & omnium præstantissima reipublicæ romano-germanicæ lex concepta quoque latina lingua, & ex dispositione *Artic. XVII.* proxime subsequente Receptui imperii inserta fuit *v. proem. Rec. Imperii d. an. 1654.* Versiones, quas habemus, germanicæ nulla prorsus publica autoritate nituntur. Primo quidem hanc pacem opera Legatorum omnium germanicè consignatam, postea a solo illustrissimo *Johanne Comite OXENSTERNIO*, Legato Suedico, latine translata fuisse, refert *PLACCIUS de Scriptor. anonym.* p. 1165. quam relationem suo loco relinquimus, cum nobis ex manuscriptis & fide dignis constet monumentis, omnes hujus pacis delineationes sive projecta latinis literis concepta fuisse, lingua Germanis respectu tractatum cum extraneis incundorum familiari. Et non absque ratione a publica hujus legis versione abstinerunt Proceres Germaniæ probe conficii, quantum interfit, pacis tabulas, prout conceptæ & elaboratæ fuerunt, in legum suarum corpus recipi. Versiones autem, quas habemus, privato studio factas esse, notum est: eas quoque non raro crassissime lapsas esse, inspicienti patet. Exempli loco fit *Art. V. §. 26.* in quo ultima verba: *atque propterea civitati Lindau, nec non Weissenburgo in Noricis reddita sorte oppignorationes imperiales ipsis ademptas illico & plenarie restituendas:* sequentem in modum translata sunt: **Und dammenhero der Stadt Lindau und Weissenburg in Nürnb-bergischen / bey Wiedererstattung vorigen Standes ihrige Reichs-Pfandschafften wieder einzuräumen seyn.** In paucis hæc lineolis graves errores

F

commisit

commisit translator: nam primo Weissenburgum in Noricis vertit Weissenburg im Nürnbergischen, cum reddendum fuisset im Nordgau. Gravior ejus est imperitia in transferendis vocibus: reddita forte, bey Wieder-Erstattung vorigen Standes. Sors enim hic pecuniæ summam, non conditionem civitatis denotat. vid. *Meditat. ad Instrum. Pac. Westphal. Specim. III p. 315.* De CONCORDATIS NATIONIS GERMANICÆ quæ Fridericus III. & Principes nonnulli Imperii cum Pontifice Nicolao V. pacti sunt, diceremus, si illas inter imperii leges publicas referre vellemus v. allerunterthänigste Vorstellung an den Kaiser Leopoldum von dem Evangelischen Corpore auff dem Reichs-Tage zu Regensburg die Dom-Probstl. Wahl zu Münster betreffend, worinnen zugleich berühret wird, daß die Concordata Nationis Germanicæ gänzlich aufgehoben werden möchten, apud LUNIG. in *Archiv. Imp. part. gen. p. 56.* Sed sufficiat hic modo in transitu monuisse, versionem horum Concordatorum, quam post Goldastum exhibet LIMNÆUS in *notis ad Capitular. Caroli V. mantiss. 8. p. 40.* vitiosam esse, quod pluribus ostendit SCHILTER in *not. §. 10.*

§. XII.

Liquet inde, quam necessarium sit in accurata legum interpretatione & integrum & authenticum textum habere: sed liquet quoque, quam paucis hæc felicitas contingat, & quot ambages, imo difficultates, deprehendat privatus, antequam ipsi venia Codicum legum inspiciendi detur. E contrario illi sæpius, quibus hæc libertas data, alia, ut plerumque fieri solet, meditati, non tam anxie de necessaria legum corruptarum emendatione quærunt. Plura illis præstanda sunt, qui non tam verborum legis noticiam habere, quam actorum

actorum publicorum inspectione, quænam & quomodo gesta sint, discere, atque in autorum mentem altius penetrare possunt. Verba legum atque conventionum plerumque evitant prolixitatem, & concisa sunt: si igitur, quid actum sit, experiri possis, optimum interpretationis præsidium habebis. Leges enim & conventiones præcedere solent tractatus: si noveris & legeris in his proposita, mentem paciscentium aut leges ferentium non poteris non assequi: sunt enim illa quasi fundamentum & fons subsecuræ legis & pacti. *Hinc proposita in tractatibus, protocolla, horum extractus, desuper tradita partibus vel tradenda Documenta aliæque consinia egregie juvant textus interpretationem.* Imo ipsi legislatores & paciscentes ad illos fontes recurrere solent. Jam tum ao. 1648. exorta quadam dissertatione Cæsarei Gallis objiciebant: *quanquam non omnia ipsa conventionione (Monasteriensi) exprimantur, in Protocolis tamen omnia clare exponi, ad quæ merito recurrendum, & plenior inde informatio petenda sit.* PUFENDORF *de rebus Suec. lib. XX §. 177.* Non raro ejusmodi scripta concisos sensus planiores & prolixiores exhibent, de quibus exempla vide apud PUFENDORF. lib. XX. §. 109. & DECKHER. in *Consultat. forens.* Lib. 1. p. 53. sqq. Interim si vel maxime ingens horum scriptorum usus sit in legum & conventionum interpretatione, is tamen non est, ut illa ipsi legum tenori sint præferenda. His manifeste legum litteræ contradicentibus non est credendum: nam quæ finitis tractatibus conclusa & illorum tabulis continentur, definitivæ instar sunt sententiæ, a qua nullo modo recedere licet. Consistit igitur illorum usus in eo, ut quid actum, quænam desideria & prætensiones tractantium, quænam decisa, quænam affecta sed non absoluta, & quæ sententia paciscentium aut leges ferentium fuerit, inde cognoscatur. *Hinc si constitutionis verba*
 F 2 *sensum*

sensum recipiant, quem in declarationibus, protocollis aliisque scriptis affinis contentum deprehendimus, ille pro vero atque genuino tenendus est. Cæterum de conditione Protocollorum publicorum hic non agendum. Evolvi possunt de authentica Moguntinensis Protocolli autoritate HERDEN in der Grund. Feste des Heil. Röm. Reiches Teutscher Nation P II. cap. V. p. 88. LUNIGII Theatrum Ceremoniale Tom. I. p. 1014. v. laud. HEIDEN. l. c. Cap. V. p. 107. in civitatum senatu eund. Cap. VI. p. 116. Non tamen silentio est prætereundum, inter desideria circa emendandos comitorum defectus sub tit. votiren n. 18 illud quoque occurrere votum, ut Protocollis certa norma & lex præscriberetur, qua in observando suo munere constringerentur. Hæc de Protocollis & similibus scriptis, quibus jungimus Relationes & Diaria, quæ actorum publicorum historiam continent, & a commissariis ac legatis admittentem diriguntur, quibus autem eam non largiri possumus fidem, quam Protocollis similibusque scriptis tribuimus. Hæ enim ut pierumque unius partis sententiam modo continent, & ob multas causas suspectæ esse possunt, cum illarum autor communiter intendat, suam diligentiam & dexteritatem commendare, in quibus enarrandis homines affectibus indulgere solent: ita si adhiberi & in legum interpretatione consuli debeant, a nimia credulitate & confidentia nobis caveamus.

§. XIII.

Proinde neque hic apparatus ad perfectam omnibusque numeris absolutam interpretationem sufficiens est. Interpret enim, qui accuratum legis textum habet, qui authentice lingue gnarus est, imo cui Protocolla & similia scripta evolere licet (paucis tamen datur adire Corinthum) reipublicæ statum probe noverit, personarumque eam moderantium inclinatio.

nationes, arcana consilia & partium studia. Quamquam enim hac notitia ad eruendum literalem sensum legis non opus habere videatur, illa tamen ad indagandos intimiores verborum recessus indiget. Verissime scribit CHRIST. FORSTNERUS in literis ad Per-Illustrem BARONEM DE BOINEBURG *Consiliarium intimum Moguntinensem*; ad explicandas leges Imperii e arumque historiam conficiendam plurima requiri: *noscenda, inquit, reipublice, quæ quoque tempore fuerit, natura, forma, facies, libertas. An unius potentia prævaluerit? quis ad comitia accedentium habitus? qui fines? quæ spes metusque? quæ causa Cæsarem ad vocandos Imperii ordines permoverit? plerumque enim aliam in publico edisserere, aliam in secreto seclusam tenere mos est. Boni publici cura an regnatricis domus commoda? necessitas an ambitio?* MULL. *Reichs-Tags Theatr. sub Maximiliano P. II. p. 353.*

§. XIV.

Et ita vidimus, ad quæ interpretes debeat attendere, antequam ipsam legum interpretationem aggrediatur. Quid in interpretationis actu observare debeat, jam dicendum restat. Omnes hic repetere regulas, boni interpretis officium attingentes, supervacaneum esset: Ut tamen illas, quæ ad explicandas nostri Imperii publicas leges proprie requiruntur, non transeamus, eas absolvi partim *ageris* partim *omittendis*, primo loco monemus. Quod ad agenda attinet, *interpres de legis natura sit sollicitus*. Ad naturam legum sequentes refero quaestiones: quis legis sit autor? an lex sit universalis, an particularis? an temporaria, an perpetua? an nova, an veteris reformatoria? an dispositiva, an permissiva, an suasoria? Hæc consideranti facile erit definire, quanta legis sit autoritas, cui præscripta & a quo observanda, in quibus casibus

attendenda, quos habeat terminos, quatenus ab anterioribus discrepet, an impune negligi possit, an exacte observari debeat. Pronæ ex hac inquisitione erunt conclusiones: illius, qui leges ferendi potestatem habet, sancita, transgredi non licere, arrogantis autem sibi eandem potestatem non attendenda, nisi prudentiæ regulæ cœcam svadeant obedientiam, suo tempore exuendam: a particularibus legibus non defûmi posse argumentum generale: universales leges quandoque a particularibus limitari: nimis generales innumeris exceptionibus obnoxias esse & sapius multis verbis parum dicere: temporarias leges aliquando normæ, aliquando consilii instar esse: non semper ab iis validum deduci argumentum: legum mutationes esse attendendas: in quæstione iustitiæ & validitatis actus non semper ad recentiores leges, sed quæ tum temporis valebant, esse respiciendum: leges antiquas cum recentioribus correctoriis conferre, multum ad illarum intellectum facere: aliquando abrogationem & emendationem confundi: posteriorem dispositionem regulariter anteriori detrahere, aliquando tamen hanc salvam manere: leges permissivas plerumque iura & libertatem determinare, & ad illarum mensuram accommodandas esse. Hæ sunt generales conclusiones in legibus interpretandis applicandæ, quarum singulas, si examinare, autoritatibus munire & exemplis illustrare vellemus, dissertationis terminos egredi necesse esset.

§. XV.

Posthæc interpretis legum fundamentalium contenta perpendat. Hic quærit, circa quid lex versetur? an negotium sit seculare, an ecclesiasticum? an dispositio statum publicum concernat, an privatorum conditionem? an communem salutem & quietem, an modo

do particularium utilitatem, comoda & jura attingat? His perspectis intelliget, ex quibus principiis legum istarum interpretationem petere debeat, quantum illæ inter se differant, quænam, diversis concurrentibus, sint observanda & reliquis preferenda. Ex his perget argumentari: non eadem ratione & promiscue circa diversa objecta versari leges nostras: in legibus ecclesiasticis alia favere principia romanæ ecclesiæ, alia augustanæ confessioni addictis: parcas debere esse publicas leges circa privatorum negotia, quæ melius & commodius a territorii quovis domino legibus circumscribi possunt: leges quasvis ita explicandas, ne turbetur tranquillus reipublicæ status, imprimis laborandum, ut salva semper maneat pacis Westphalicæ dispositio *arg. §. 3. Art. XVII.* Proinde, hac generaliter disponente, generaliter etiam & sine æquivocatione parendum exceptionemque nullam, nisi legi aëtiæve publicis publico consensu speciali insertam, fingendam, multo minus admittendam. DECKHERR Consult. forens. Lib. I. cap. XI. p. 51. & cap. XLVI. p. 246.

§. XVI.

Et hæc generalia interpretandarum Imperii nostri legum sunt principia, quæ ei adhibenda, qui de vero sanctionum publicarum sensu sollicitus est. Nunc paucis quoque *vitanda* interpreti in medium proferenda sunt. Ea unicæ regulæ includimus: *caveat interpretes privatus, ne terminos primi hujus gradus excedat, & aliquando plus desinat, quam legibus continetur, aut legi contraria statuatur.* Varii hic ab interprete committi possunt excessus: de manifestis & malitiosis legum cavillationibus nihil dicam. Tria sunt horum excessuum genera: 1.) quando interpretes vel in invincibili, vel nondum sufficienter remota obscuritate decidit. 2.) quando in sententia ambigua temere unam

unam eligit. 3.) quando, silente omni lege, quæstionem ex ingenio proprio dirimit. Hæc qui agit, cancellos primi gradus interpretationis egreditur, ultra quos vagari privatos legum interpretes minime decet. Illustrium controversiarum arbitri haud sunt homines in pulvere scholastico delitescentes; & magna temeritas est, si quis intra privatos parietes suæ doctrinæ & scientiæ confusus de negotiis publicis non ex legibus, quod his casibus superioribus fieri nequit, sed ex ingenio iudicium ferre velit.

§. XVII.

Non tamen dissensus & Disputationes, licet publicæ, infallibilia obscuritatis & incertitudinis signa sunt. Sæpius enim motas fuisse controversias contra clarissima legum verba, docuit experientia. Hinc non ex quacunque in imperio exorta disputatione legis incertitudo aut ambiguitas est præsumenda, vide *doctissimum Imperialis Camere Assessorem Illustr. Dn. LUDOLFUM in commentatione Systematica de jure Camerali p. 43.* Tristi sane experientia edocti sumus, parum ingenii requiri ad excitandas de evidentibus legum dispositionibus rixas & fingenda, ubi nulla sunt, dubia. Hæc pro affectibus inter partes agitantur, neglecta & non audita conscientia, quæ affectatæ obscuritati non potest non contradicere. Is harum disputationum non est effectus, ut propter illas evidentia atque certitudo legum amittatur, &, quæ sunt claræ, fiant obscuræ. Facili opera hæc nubes obductæ dispelli possunt: nisi sub sole meridiano oculos claudere, noctemque adesse dicere, velis. Rebus ita se habentibus, libera manet leges publicas & perpetuas interpretandi facultas, quam in legitimis terminis constitutam nemo adimere & interdicere in animum inducet.

§. XVIII.

§. XVIII.

Uterius huic materiae immorari nos instituti nostri ratio non finit. Si forte aliis nimis prolixi fuisse videbimur, hanc prolixitatem dicendorum ubertati adscribant: neque amplissimam hanc materiam pro dignitate nos tractasse jaclamus; tantum abest, ut illam exhaustisse credamus. De secundo atque tertio interpretationis gradu in sequentibus capitibus erit agendum. Igitur pergendum ad

CAPUT IV.

DE

SECUNDO INTERPRETATIONIS
GRADU, QUI CONSISTIT IN AP-
PLICATIONE LEGIS AD
FACTA.

§. I.

Leges sunt actionum normæ, eumque in finem feruntur, ut observentur. Cum igitur actiones legibus subsint, earum cum legibus convenientia est examinanda. Hoc examen aliter fieri nequit, quam per legis interpretationem, in qua dicendum, utrum actio in lege contineatur, an ad illam non sit referenda. Hinc parum inter se differunt legum interpretatio & applicatio, nisi quod posterior viva quasi sit interpretatio, & cum plerumque publica nitatur autoritate, majus pondus illi & dignitas infertur. Est autem legum applicatio vel privata, vel publica. *Privata* est, quando factorum cum lege a privato instituitur collatio: *publica*, quando persona, cui legum custodia commissa est, de actionibus, respectu legum fert judicium; quod ab iis fieri solet, qui vel publica

G

de

de jure respondendi autoritate pollent, vel judiciaria potestate in republica præditi sunt, & judiciis præfident.

s. II.

De privata legum applicatione hic nihil dicendum erit; nam quæ superiori capite de interpretationis primo gradu dicta fuerunt, repetenda forent, quo labore superfedere possumus. Igitur de publica illa legum applicatione impræsentiarum sermo est: quæ iterum duplicis generis esse videtur. Alia enim in nuda facti cum lege collatione & legibus accommodato iudicio consistit. Exercent hæc Ictorum Collegia eum in finem instituta, ut quærentibus de jure respondeant. Non quidem proprie hæc de legibus publicis, quoad negotia publica, respondendi facultas his collegiis concessa dici potest: cum non ita diu adhuc disputaretur, an juris publici tractatio in academiis permitienda foret: imo non desissent rationes, quæ suaderent, quominus respondendi privilegium ad casus juris publici decidendos extenderetur, cum ejusmodi decisiones plura requirere viderentur, quam legum romanarum & canonicarum reliquarumque privatarum cognitionem, ultra quam in academiis assurgere non semper licet; & in recenti adhuc memoria est; quam confusionem & peregrina principia jurisprudentiæ nostræ publicæ intulerint responsa Jureconsultorum Academicorum, de quibus vide utilissimum GUIDI PANZIROLI de claris LL. Interpret. tractatum. Cum autem antecedenti capite a nobis demonstratum fuerit, neque privatos a legum publicarum studio arcendos esse, eosque non plane inidoneos harum legum esse interpretes, modo se justis terminis continere noverint: non videmus, cur non etiam Collegiis Ictorum academicis libertas de rebus publicis respondendi afferri possit, modo hoc insigni privilegio caute

caute utantur, & intra primum gradum interpretationis subsistant. Si nostræ sententiæ ulteriorem probationem desideres, evolve imperiale rescriptum ad Duces Guelferbytanos, occasione consilii a Jctis Helmstadiensibus in causa der Zünfte der Schonesfahrer &c. contra Magistratum Lubecensem, in scripto Apologetico eines hochw. Rathes der Käyserl. freyen und des heil. Röm. Reichs-Stadt Lübeck, Lübeck 1668. impressum, in quo verba occurrunt: Nun wissen wir uns zwar gnädigst zu erinnern, wie daß dergleichen Collegia dafür halten wollen, daß sie einem jeden auff Anfragen, rechtliche Bezeichnung zu ertheilen befugt: Gleichwie aber dieselbe hierbey solcher Bescheidenheit zu gebrauchen haben, daß sie nichts do minder unserer und der Stände Jura unberühret lassen, noch den Unterthanen zu gefährlichen Aufstand Ursach geben, und daher obernannte Faculät wohl gethan haben würde, wann sie die anmaßliche Consulenten mit ihren weitausehenden quæstionibus bald anfangs von sich abgewiesen.

§. III.

Secundo jus leges ad facta applicandi summa in imperio tribunalia exercent. Convenit illud eorum institutioni. Est enim primarius cellisimorum horum judiciorum scopus, ut leges imperii publicas custodiant, illarumque exercitium urgeant. Ita Maximilianus de erectione Judicii cameræ: Wir haben aus beweglichen Ursachen ainen gemainen Land-Frieden durch das Römische Reich und Teutsche Nation auffgericht, und zu halten gebotten, und nach dem

dem derselbig an redlich, Erbar und fürderlich
recht schwärlich in Wesen besteen möchte, darumb
auch gemeinem Nutz zu Förderung und Notdurff-
ten unser und des heiligen Reichs Cammer-Ge-
richt = = = aufgericht und zu halten fürgenomien.
v. DATT. *de pace prof.* Libr. IV. cap. I. p. 704. conf. C.
O. A. 1555. P. I. Tit. 13. Die Besizer des Cam-
mer-Gerichts sollen in keine Sach, sie sey so ge-
ring, als sie immer wolle, allein auff ihr Gut
bedüncken oder eines jeden erwogene Billigkeit,
oder eigenen fürgenomien, und nicht den Rech-
ten gemäß informiren Gewissen, sondern auf des
Reichs gemeine Recht Abschied / und den
jetzt Bewilligten / und auf diesen Reichs-Zag
aufgerichteten Frieden in Religion und andern Sa-
chen, auch Handhabung des Friedens &c. wie sol-
ches von Alters jedem Cammer-Richter und Bey-
sizer auferleget und gehalten worden = = Urtheil
fassen und aussprechen. Jungatur C. O. C. p. 1. tit.
19. novissimæ editionis p. 32. Hinc etiam tam Judex
Cameræ, quam Assesores ad exactam legum imperii
fundamentalium in suis sententiis observantiam se sa-
cramento obligare tenentur. v. C. O. P. 1. tit. 57. Idem
pene in ordinationibus excelsi iudicii aulici disposi-
tum, & quidem in Ferdinandi I. R. H. D. d. a. 1559.
constituitur, ut præcipuæ leges imperii fundamen-
tales, ad evolventi commoditatem, in tabula, omni
tempore, expositæ reperiri debeant. conf. Kaysers
Matthia R. H. D. 1617. Tit. I. §. Und weiter dann
& Ferdinandi III. R. H. D. Tit. I. §. 15. juramentum
quoque Assessorum in laudatas leges imperii tenacis-
sime

sime observandas concipitur. v. Ferdinandi III. N. S. D. Tit. VII. Huc quoque spectat illa recessuum aliarumque legum solennis *insinuatio*, quæ in summis imperii tribunalibus fieri solet. Modum in hoc actu apud Cameram observandum prolixè refert DECKH. in *Vindic.* Tit. II. p. 20. non Archi-Cancellarium Moguntinum, sed solum Inviçitiss. Imperatorem ipsum, interveniente Moguntino, copiamque tradente, atque ita *insinuante*, Illustrissimo Collegio Recessuum imperii observantiam imperare; hanc posteriori potestatem cæsaream esse, non Archicancellarii vel Electoris. Prius Eminentissimi Electoris officium esse, teste literarum Cæsareæ Majest. forma ad Electorem Moguntinum: PP. *Derhalben gesinnen und begehren wir an D. L. freundlich, und gnädiglich, sie wolle dem Käyserl. Cammer-Gerichte, von solchem jüngsten Reichs-Abschiede eine Abschrift, aus D. L. Cangley, zusenden lassen, damit sie sich darinn ansehen, und denselben so viel sie belangen thut, gehorsamlich nachkommen, und geleben mögen &c.* Geben Wien d. 15. Tag Nov. 1555. Hisce mandatis sequi alias prioribus non adjectas, sed separatas litteras ad Imperialem cameram: Nachdem im jüngsten Reichs-Abschied viel Articuli begrieffen seynd, die euch berühren, und zu vollziehen gebühren, haben wir dem Ehrwürdigen R. R. Ersz-Bischoffen zu Maynz &c. auffgeleget, euch von solchem Reichs-Abschied Abschrift zu zustellen. Und ist darauf unser gnädiger Befehl an euch, daß ihr solchen Reichs-Abschied in allen Articulen, Puncten und Meynungen, so viel euch belanget, und zu vollziehen gebühret, gehorsamlich

lich nachkommet und gelebet, daran erstattet ihr
 unsern gefälligen Willen und Meynung
 ARUMÆUS de Comitibus c. VIII. n. 105. Hanc insi-
 nuationem excipit communicatio articulorum ex re-
 cessu extrahendorum, quæ rem cameralem tangunt,
 a Senatu, Procuratoribus & Advocatis Cameræ, per com-
 mune Decretum facienda v. DECKH. cit Insignis quæ-
 stio est, an Cameræ non incumbat, sententias suas ad
 normam recessus dirigere, licet illius nondum facta sit
 insinuatio? Quamvis autem videatur, obligationem
 illam recessui sententias attemperandi non oriri ab in-
 sinuatione, sed generaliter & absolute Cameram ob-
 stringi ad exactam legum publicarum observantiam;
 veteresque hanc insinuationem nescivisse: nihilomi-
 nus plerique Cameralium DD. asserunt, ante dictam
 insinuationem Cameram nondum de observando Re-
 cessu teneri vid. Notatorem ad RHODING. ad
 tit. I. p. 2. Sed nobis placet, quæ DECKH. in Vin-
 dic. Tit. II. de jure Camer. p. 21. ad decidendam
 hanc quæstionem proponit, nempe expeditum esse
 1) non omnem legem non insinuatam vi obligatoria
 in imperii judicia destitui; 2) insinuationem non in
 lege fundari, sed observatione præscriptam & manu-
 tentam esse. Quod autem ad hanc insinuationis con-
 suetudinem attinet, illius originem verosimiliter de-
 ducit laudat. Deckherrus ab initio Seculi XVI. Im-
 petrantibus enim tunc temporis Aug. Conf. Statibus
 constitutiones, rescripta, mandata &c. pro se suaque
 religionis securitate & defensione in hoc iudicio &
 imperio valitura, addita quoque fuit insinuatio. Huc
 respiciunt Transactionis Passaviensis verba §. Und
 soll auch alles v. ibi: Auch dem Käyserlichen
 Cammer-Gericht und Beyßigern obgemeldter
 Friedens-Stand zu erkennen gegeben, und bey
 ihren

ihren Pflichten befohlen werden, sich demselben Friedens-Stand gemäß zu halten, und zu erzeigen, auch den anruffenden Partheyen darauf ungeachtet, welcher Religion die seyen, gebührliehen nothdürfftigen Hülff des Rechts mitzutheilen etc. Exemplum apud GOLDAST. *Constitut. Imp. t. 2. p. 174. & Reichs-Satzungen p. 271.* Ab eo tempore hic insinuandi modus invaluit, & cautela fortior superflua non est credenda. De Capitulationibus Cæsareis judiciis imperii insinuandis expressè loquuntur Capitulationum Tabulæ: Et quidem primum Capitulat. *Ferdinandi II.* art. XLII. inferum fuit, imperatorem tam consilio intimo, quam aulico, normæ instar in consultationibus adhibendæ, capitulationem propositurum (vorhalten) & illos sacramento obligaturum, ut capitulationem omni tempore ante oculos habeant. Idem repetitum fuit in Capitulat. *FERDINANDI III.* art. 51. In Capitulatione *Ferdinandi IV.* art. XLVIII. primum *judicii Cameraalis Spirensis* facta est mentio, & ad illud quoque insinuationis necessitas expressis verbis extensa. Nihil mutatum in Leopoldina, quam quod loco vocis *Hoff-Räthe*, monente Legato Brandenburgico, positum fuerit *Reichs-Hoff-Räthe*. Art. XLVII. *Conf. Capit. JOSEPHI* Art. XLVI. & *Caroli VI.* in qua nulla fuere mutata, cum constitutum, ut etiam Cæsarei Ministri ad strictè observandam capitulationem tenerentur v. Art. XXX. Damit auch die Reichs-Hoff-Räthe, wie auch das Kaysersliche Cammer-Gericht in ihren Rathschlägen, Expeditionen und sonst sich nach dieser Capitulation richten: Solten und wollen wir ihnen, sowohl als andern
unsern

unsern Ministris und Råthen dieselbe nicht allem vorhalten, sondern auch ernstlich einbinden, solche so viel einem jeden gebühret, jederzeit vor Augen zu haben, und darwieder weder zu thun, noch zu rathen, solches auch ihren Dienst-Eyden mit ausdrücklichen Worten einverleiben lasse. conf. *Protestatio einiger geist und weltlichen Reichs-Fürsten wieder die Capitulation Ihrer Kåyserlichen Majestät / Herrn Carl des VI. apud Illustr. Aut. Der gegenwärtigen Verfassung der Kåyserlichen Regierung in Teutschland p. 724. in qua verba leguntur: und dabey in tiefster Submission bitten wollen, sothane Capitulation denen Hohen Reichs-Gerichten pro sanctione pragmatica & lege imperii noch nicht zu intimiren, noch Dero Ministros darauf zu verpflichten. De effectu ejusmodi protestationis v. Vindic. jur. Cameram Tit. II. p. 20. add. Kåyserliche Verordnung ad Cameram wegen des Baadischen Friedens Elea. Jur. Publ. Tom. 8. p. 537. seq.*

§. IV.

Quæ superius de insinuatione Recessuum Cameræ imperiali facienda dicta sunt, pari pene ratione in cellissimo judicio imperiali per observantiam obtinuerunt. Fieri solet hæc intimatio nomine S. Cæsareæ Majestatis, sequentem in modum, quem refert in recessu imperii d. A. 1654 judicio laudato communicato observatum fuisse UFFENBACH de Consilio Cæsareo-Imperiali aulico, Cap. VI. p. 20. Von der Römischen Kåyserlichen Majestät unsers allergnädigsten Herrn wegen, Deroselben Herrn Reichs-Hoff-

Hoff-Raths-Präsidenten und Räten, einzuhändigen, und dabey in Gnaden anzuzeigen: Und ist denenselben vorher bekandt, was bey dem nächsten vorgewesenen Reichs-Tag zu Regensburg sich erst allerhöchst gedacht Ihr. Kayserliche Majestät mit Churfürsten und Ständen des Reiches und der abwesenden Räten, Botschafften, und Gesandten für eines Schlusses und Abschieds verglichen. Wann nun solcher in offenen Truck gebracht worden, als haben Ihre Kayserliche Majestät allergnädigst vor wohlbesagtem Herrn Reichs-Hofraths-Präsidenten und Räten davon zu dem End ein Exemplar zu communiciren anbefohlen, daß sie sich hinfüro in allen vorkommenden Sachen und Geschäften auch nach dem Inhalt dieses Reichs-Abschiedes richten solten. An dem beschicht Deroselben allergnädigster Will und Meynung, und sie verbleiben denselben mit beharrlichen Kayserlichen Gnaden wohlgewogen. Sign zu Wien unter Ihre Kayserlichen Majestät hervorgetruckten Kayserlichen Secret. Insegel den 1. Sept. 1654.

Ferdinand Kurz. (L.S.)

S. V.

Et ita extra omne dubium positum est, judicia imperii summa in suis consiliis atque sententiis necessario sequi debere leges imperii fundamentales, quibus cum integrum imperium, nemine excepto, obligetur, eadem ratione excelsa hæc tribunalia tenebuntur, quorum certe non ultima gloria fuerit, san-

H

ctiones

ctiones publicas reverentia perpetua & custodia accurata prosequi & tueri. Consistit igitur illorum officium in legum applicatione ad singularia facta. Applicare autem nihil aliud est, quam causas in iudicio ventilatas ad mentem legum examinare, illasque ad legum præscriptum vel pro iustis, vel pro iniustis declarare. Hæc autem applicatio ulterius progredi nequit, quam de mente legis constat: ubi enim leges nihil disponunt, aut ubi non percipi possunt, sileat iudex & legem a legislatore & interpretationem ab autore legis expectet. Jubent illud verba *PAC. WESTPHAL. Art. V. §. 56. Si quæ vero dubia circa interpretationem Constitutionum ac Recessuum Imperii publicorum occurrunt, aut in dijudicandis causis ecclesiasticis, vel politicis, inter partes supra expressas ventibus, ex paritate Assessorum utriusque religionis, postquam in pleno etiam Senatu pari tamen semper utriusque iudicantium numero examinata fuerint, contrarie orientur sententiæ, Catholicis quidem in unam, Augustanæ vero Confessionis Assessoribus in aliam abeuntibus, remittuntur ad comitia Imperii Universalia &c. conf. Art. 8. §. 2. & reservata fuit comitiis leges interpretandi facultas in notissimo Art. VIII. §. 2. Gaudeant.* in quo legum interpretandarum negotium a comitiis & omnium statuum suffragio dependere, clare disponitur.

§. VI.

Neque desunt Exempla, quod iudicia Imperii in causis dubiis a sententiis suis abstinuerint & declarationem legis ab ipsis comitiis petierint. Sæpius enim accidere potest, ut summi legislatores, quibus iudiciorum conditio non semper accurate potest esse perspecta, non omnia observare soleant, quæ iudici in ferenda sententiâ moram iniectione sint. Hinc & informationem & declarationem a Comitibus impetrare poterit, exigente omnino necessitate, ut, qui iudicia exer-

exercent, a Legislatoribus dependere non detrectent. Solent autem ejusmodi dubia per modum *consiliorum* eines Bedenkens in Cancellariam Moguntinam transmitti, & ad Imperatorem statusque, tanquam Legislatores, dirigi conf. Rec. Imp. d. a. 1654. §. 136. Ita cum in Rec. Imp. d. A. 1570 in articulo von denen Arresten quaedam dubia illustrissimo collegio camerali nata essent, prolixum consilium a Camera conceptum & A. 1577. ad Cancellariam Moguntinam delatum fuit, cujus initium ex actis publicis manuscriptis inferere placet: Es hätten Cammer-Richter, Praesidenten und Beysitzer bey der Constitution vom Arrest de Ao. 70. allhier zu Speyer aufgericht, aus allerhand Ursachen und Bedencken neben denen es auch viellenmalen von den Stenden selbst und andern Partheyen durch ihre Advocaten in Disputation und Streit gezogen, für eine sondre hohe Nothdurfft, daß dieselbige zu einhelligen gleichmäßigen und lautteren Verstand etlichermassen weiters *declarirt* und erklärt / fürnehmlich aber wie es mit Erkennung, Abschlagung oder Cassirung der Processen disfalls gehalten werden soll. Sequitur tandem post prolixam deductionem petitam: Dieweil denn als hierunter als bey einer neuen und General- Constitution allerhand Bedenkens seyn will, und ohne Er. Käyserlichen Majestät und gemeiner Stende fernere Declaration nicht wohl eine richtige und beständige Gleichmäßigkeit anzustellen, wollen sich demnach Cammer-Richter, Praesident und Beysitzer in aller Gebür und Unterthänigkeit

keit getroffen, man werde dieser Sache zum förderlichsten Rath finden, und einen gewissen nothwendigen Ausschlag geben, sich jedermänniglich darnach wissen zu richten. Conferantur Dubia Cameralia in *Corporis Juris Cameralis* Appendice. De origine horum dubiorum eleganter differit rerum Cameralium peritissimus Editor in præfat. ad citatam appendicem. Refert enim ex *dubiis cameralibus de A 1595*. cameralia dubia originem habuisse ex continuis mutationibus ordinationis cameralis per novas leges, quorum copia inveniendi difficultatem auxisset: dubiorum cameralium nomine tandem venisse consulta camera, & senatusconsulta, eum in finem compilata, ut aliquando pragmaticæ imperii sanctioni inferri possent.

§. VII.

Certum, imo certissimum est, in similibus casibus, ubi evidens est obscuritas, aut legum publicarum silentium, ad Legislatorum interpretationem & decisionem recurrendum esse. Quodsi autem dubia ex solo dissensu Assessorum judicii oriuntur, & non tam de ipsius legis intellectu, quam sola applicatione, an nimirum ad præsentem casum legis dispositio trahenda sit, quæratur, primo tentanda controversiæ compositio: cui perpetua lex pacis Westphaliæ respectu judicii imperialis aulici hunc præscripsit modum: Oritur in interpretanda lege quadam publica controversia, in judicio aulico; dissentiant utriusque religionis assessores; catholici in unam, Augustanæ vero Confessionis Assessores in aliam abeunt sententiam: examinanda est dissensio in pleno Senatu: sed in judicando par sit utrinque judicantium numerus: contrariæ manent sententiæ, *decisio remittitur ad Comitium Imperii Universalis*. Alter casus est; dissentiant

unt inter se Assessores: ab utraque parte sunt ex utraque religione, qui pro sua pugnant sententia: consentiunt quidam e Catholicis cum Protestantibus & vice versa, ita tamen, ut utrinque numero sint pares, quamvis religione dispares: hoc casu, diversitate ex respectu religionis non exorta, cessat remissio ad comitia & lis terminatur juxta ordinationem camerae, quae P. I. c. 13. § 10. hanc definiendi rationem praescribit: Und so sichs begeben, daß die Assessores in votis spännig und in 2 Theile zerfielen, so solle alsdann die Sache oder Punct, darinnen sie streitig, an den Cammer-Richter und die andern Assessores gelangen und zu derselben Ermessenheit stehen zu solcher streitigen Sache oder Puncten, nach Gelegenheit, Größe oder Wichtigkeit derselben etliche aus denen Beysigern zu verordnen, oder aber dieselben in dem andern Definitiv-Rath, oder so es für gut angesehen, im vollen Rath fürzunehmen, die Relationes wiederum anzuhören, und sich einer Urtheil zu vergleichen etc. v. Perill. Aut. Meditat. ad Instrum. PacSpec. V. p. 793. Ceterum ex hac instrumenti pacis Westphalicae dispositione patet, non ob quemvis dissentium in supremis Germaniae tribunalibus exortum comitia interpellanda, & a grayioribus negotiis avocanda esse. Si enim per amicos discursus controversia inter Assessores componi possit, illaque non tam ipsius legis interpretationem concernat, quam modo de illius applicatione ad factum speciale agat, sinceritati, prudentiae atque doctrinae Assessorum dubium solvendum fuit commissum.

§. VIII.

Interim immutabile, firmum atque perpetuum jus leges nostras publicas interpretandi in comitali, exclusa quavis alia, autoritate acquiescit. Omnis quoque alieno ausu facta interpretatio irrita est & nulla, si vel maxime centies vim judicati fuerit assecuta arg. Art. XVII, §. 3. Pac. Westphal. & Capitul. Caroli VI. art. XVI. Inde more suo graviter invehitur Autor medii, ad Instrum. Pac. Specim. VI. p. 875. in *Anderum* Consiliarium aulicum asserentem, *si Imperator in causis controversis inter Status imperii unius religionis commisiones imperiales decernat, atque Commissario Catholico illas deferat, talem ordinationem Instrumento pacis non contrariari* addita responsione, ad instantiam ex illa lege desumptam, *quod hæc dispositio pacis ad effectum & observantiam nunquam deducta sit.* Si ista argumentandi ratione res confici posset, leve negotium esset, sanctam illam pacem, omnes leges omniaque pacta evertere.

CAPUT V.

DE

ULTIMO INTERPRETATIONIS
GRADU, EOQUE SUPREMO ET NON
NISI LEGISLATORIBUS IN S. R. J.
COMPETENTE.

§. I.

Restat ultimus interpretationis gradus, ad quem recurrendum, quoties principia, in prioribus capitibus, de legum interpretatione, communicata, ad detegendum verum sensum non sufficiunt. His enim obscuritatem non auferentibus, nihil reliquum

quam, quam ut propria decisione dicamus, non quid sentiat, sed quid legem sentire velimus, aut ab autore impetremus, ut, cum verborum suorum optimus sit interpret, mentem suam in obscuritate verborum explicet. Unde constat, hanc interpretationem propriam esse dictorum auctori, qui impresentiarum legislator est; & ex hoc principio concludimus: *genuinam atque veram legum obscurarum interpretationem dependere a legislatore, & facultatem leges ferendi a jure leges interpretandi proprie non posse separari.* Hinc si aliquando observemus, divisa esse hæc jura, videbimus quoque inordinatum reipublicæ Statum, & quam splendide sonet, legislatoris nomen, si illud interpretandi facultatem non complectatur, cedere interpretis titulo, qui in facultate interpretandi possidet instrumenta leges latas enervandi, & sub interpretis specie legislatorem potestatem exercendi.

S. II.

In imperio nostro clarissime dispositum, omnique dubio exemptum est, *leges in comitiis ferendas & interpretandas esse.* Gaudeant, inquit *Arr. VIII. Instr. Westphal. Pac.* sine contradictione, jure suffragii in omnibus deliberationibus super negotiis imperii, præsertim ubi leges ferendæ, vel interpretandæ. Quid clarius? quid antiquius? neque demum laudata pace ita constitutum: a primis reipublicæ initiis fuit Procerum suffragiis in faciendis legibus suis honor, quod per tot seculorum decursum enarrare, & quæ varietates & vicissitudines inde acciderint, prolixum nimis foret, & ab aliis ex instituto fuit traditum v. BOECL. in elegantia *dissertat.* quam inscripsit *Legislator Germanus Vol. Dissert. 1. p. 283.* ubi hanc materiam digne & accurate tractatam invenies. jung. MAURIT. de *recessibus* & JOH.

JOH. JUSTI MAYERI Tract. de *jure Statuum Imperii* legislatorio.

§. III.

An idem de Jure leges interpretandi constat? Dandum hic aliquid fuit tempori & potentiae. Feruntur leges in comitiis: conveniunt proceres, paciscuntur, promittunt, sanciant, lex facta: abeunt, domum revertuntur, emergit casus, in quo decisio ex lege petenda, paucos negotium attingit, reliqui, quid agatur, incuriosi vim legi illatam non prius sentiunt, quam pressi incommodis inde resultantibus. Haec aliquando legum conditio fuit: Sed quid juvat praetoriorum casuum memoriam refricare? Gaudent jure suffragii in lege interpretanda Status imperii. Hinc *sola imperii comitia leges interpretari possunt*. Non Imperator, non Status imperii, sed utriusque leges imperii interpretantur: haec enim comitiorum est natura. De Imperatore clarissime loquitur Capitulatio Caroli VI. Art. 2. *Keinesweges aber ohne Churfürsten, Fürsten, und Ständen auf Reichs-Tägen gleichmäßig vorgehende Bewilligung anderen, vielweniger neue Ordnungen und Gesäze im Reich machen, noch allein die interpretation der Reichs-Satzung und Frieden-Schlusses vornehmen, sondern mit gesammter Stände Rath und Vergleichung auf Reichs-Tägen damit verfahren, zuvor aber darinn nichts verfügen noch ergehen lassen.* confer. in it. Art. IV. ejusd. Capitulat. Desumpta haec verba sunt ex projecto capitulationis perpetuae. Et jam olim nonnullis consilii esse videbatur, inserere capitulationibus caesareis clausulam de non interpretandis legibus imperii fundamentalibus, nisi requisitis Statuum suffragiis. In deliberationibus circa Capitulationem

nem Leopoldi ad Art. II monebat Legatus Palatini:
 Jhro Churf. Durchl. hätten hierbey auch Erin-
 nerung thun wollen, und ad Artic. 2. da vom Frie-
 den-Schlusse gehandelt wurde, daß in Einrichtung
 der Capitulation unter andern versehen werden,
 daß eligendus der Interpretation instrumenti pacis
 sich nicht allein anmassen sollen, sondern da ein
 dubium sich ereignete, mit Zuziehung Churfürsten
 und Stände, auch der pacificirenden Cronen sich
 vergleichen, darinnen nichts verfügen, oder da
 was vorgegangen, cassiren wollen. Assentieba-
 tur Ser. Brandenburgici Electoris legatus sequenti voto:
 So viel die Interpretation des Instrum. pacis und der
 Reichs-Satzungen anlanget, wiederholen sie vor-
 malen geführtes Votum, und sey dieses von Jhro
 Churfürst. Durchl. nicht zu erst auff die Bahne
 gebracht worden, sondern von andern berührt,
 lassen es bey der Meynung, daß Interpretatio In-
 strumentum Pacis und die Declaration derer Reichs-
 Constitutionen nicht anders, als mit einhelligem
Consens derer Stände geschehen möge. *Repetit*
postea votum Palatinus: so viel die Interpretationem
 Instrumenti Pacis & constitutionum Imperii anreicht,
 hält man davor, daß gleichwie ein Gesetz-Geber
 Legem zu interpretiren, also der vorigen Reichs-
 Constitution Interpretation in alle Wege bey gesam-
 ten Ständen des Reiches bestehet; so viel das
 Westphäl. Instrum. pacis betrifft, ist selches nicht
 allein von Käyser und Ständen, sondern mit
 und neben denen pacificirenden Cronen auffgerich-
 tet,

tet, und geschlossen, da dann ex eodem fundamēto folget, daß in partibus ambiguis solches und des daraus entstehenden Reichs-Abschiedes Interpretation nicht allein dem Reiche gebühret. Ex quibus Serenissimorum Autorum Capitulationis sententia de legibus nostris publicis interpretandis colligitur.

§. IV.

Uti autem de dictis forte non dubitatur, ita, cum legum nostrarum non una sit natura, incumbit, ut ad hanc diversitatem attendamus, si interpretationis publicæ in imperio conditionem accurate inspicere velimus. Primo de legibus universalibus dicendum. Hic generalis regula est constituenda: *Modus legum faciendarum & ferendarum norma est legum interpretandarum.* Igitur harum interpretatio duplici modo fiet, vel per transactionem & amicabilem compositionem, vel per suffragiorum numerum. Prior obtinet, quoties imperium ut unum corpus considerari nequit. Evenit illud, quando de juribus partium, imo singulorum, sermo est: Ita si quæstio oriatur de quodam jure imperatoris vel collegii Electoralis, vel principum, vel civitatum, per tractatus differentias esse componendas, docet experientia, & acta publica testantur: nulli enim Collegio potestas aliqua in alterum competit; æquali suffragii jure Status gaudent. *vid. Art. 8. §. 1.* Neque uni Statuum Constatum votis jura quæsitæ auferri possunt: hinc in his casibus sola obtinet antica compositio: & non infrequentes in comitiis auditi fuerunt sermones: *man würde sich sein Recht nicht abzutrennen lassen.* Divisit quoque imperium in duas partes diversitas religionis, & inde periclitatura reipublicæ unio nullo alio, quam æqualitatis vinculo, conservari potuit. Igitur in causis religio-

religionis, imo, quando *in aliis negotiis* Catholici & A. Confess. Status in duas partes eunt, *sola amicabile composio lites dirimit, non attenda votorum pluralitate.* Evidens est dispositio Art. V. §. 50. n. 1. *si dubii quid hinc aut aliunde incidat, aut ex causis pacem religiosam aut hanc transactionem tangentibus resultet, de eo in comitiis vel aliis imperii conventibus inter utriusque religionis Proceres non nisi amicabile ratione transigatur.* Concordat §. 2. ejusdem articuli, in quo verba leguntur: In causis religionis omnibusque aliis negotiis, ubi Status ut unum corpus considerari nequeunt, ut etiam Catholici & A. C. Statibus in duas partes euntibus *sola amicabile composio lites dirimat non attenda votorum pluralitate &c.* Tres hic casus, constituntur, in quibus majora vota non numerantur; nempe 1) in causis religionis, 2) in omnibus aliis negotiis, ubi Status ut unum corpus considerari nequeunt; 3) in negotiis, in quibus Catholici & A. Confessionis Status in duas partes eunt. confer. *Sacra libertatis anchora. h. e. analysis §. 53. Art. V. Pac. Westphal.* Non obstat sinistra nonnullorum hujus §. interpretatio, eum illum solummodo de causis religionis loqui dicunt, & questionem, movent, *in quibus causis A. C. addictis liceat in partes ire?* Non autem hic de solis rebus ecclesiasticis & circa has dissentientibus Augustanae Confessionis Statibus sermo est, sed etiam, si illi in rebus politicis abeant a Catholicorum sententiis. Nihil impedit, quo minus argumentum ex §. 56. Art. V. desumamus, in quo dispositum, ut dissentientibus utriusque religionis in iudicio aulico Assessoribus *etiam in rebus politicis*, ita ut Catholici in unam, Augustanae vero Confessionis addicti Assesores in aliam abeant partem, paritas utriusque Religionis Assessorum, non judicantium numerus,

attendi debeat: quæ si in iudicio aulico obtinere debent, quidni in ipsis Comitibus observanda?

§. V.

Et cum imperii nostri leges fundamentales, imprimis celeberrima illa pax Westphalica, articulos complectantur, qui extraneorum jura concernunt: ab his autem minime desiderari possit, ut conclusis comitiorum se subjiciant, natura pactorum docet, in harum conventionum interpretatione, quoties dubium nascitur, eorum, quorum interest, quibusve autoribus conventio fuit inita, consensum esse necessarium. Retinent enim hi articuli pactorum conditionem; hinc ab iis, demum communi eorum, quorum interest, consensu recedi potest. Igitur de conditionibus Regi Gallie in Pace Osnabrugo-Monasteriensi stipulatis Capitulatio Josephi art. II. ita disponit: (der gleichwohl, als viel zu Vortheil der Cron Frankreich darinn enthalten, wegen des von jetzt besagter Cron wieder das heilige Römische Reich verübten Friedens-Bruch nunmehr zerfallen und ferners nicht mehr verbindlich ist: quod eodem Articulo Capitulationis Carolinae fuit repetitum. Et violenta ac crassa erat Gallorum cavillatio in Tractatibus Neomagensibus Ao. 1677. allata, Cæsarem & Status imperii ad observationem pacis Westphalicae obstringi, etiam si Galli illi contravenerint. vid. PUFENDORF. *rer. Brandeb.* l. XV. §. 52. 53. 54. 55. & MULDEN. *in Meditat. ad Capitulat. Josephi* p. 59. lit. (C). Hæc quoque quin ad pacta ecclesie romano-catholice cum pontificibus erecta, præsertim ad concordatæ nationis germanicæ applicari queant, nulli dubitamus;

mus: hæc enim si ab una parte fuerint violata, quod frequentissime a pontifice factum, ab altera parte quæ obligationem deficere urgeri potest: quemadmodum etiam certum est, solum Pontificem harum conventionum neq; esse interpretem, neq; Germanos pontificia autoritate factas declarationes agnoscere teneri, prout illi sentiunt, qui, neglecta ecclesiæ germanicæ libertate, pontificiæ sedi adulari cupiunt.

§. VI.

Cum igitur nec Imperator unquam, neque semper majora in comitiis vota leges publicas interpretari valeant, sed superioribus paragraphis demonstratæ conditiones sint observandæ: & singuli Status nullos suscipiunt actus validos, quibus vel modo per consequentiam legibus imperii fundamentalibus & perpetuis contrariam aliquam sententiam inferre possint. Quamquam hoc nonnunquam contendendi occasionem præbere possit. Ita renuebar S. Cæs. Majestas tractatum limitaneum inter Regem Suediæ & Electorem Brandenburgicum respectu finium Pomeranicorum, Stetini 4. Maji 1653. in initum, confirmare, allegata ratione, quod illo continerentur varia momenta, de quibus pax Osnabrugensis sileret; Cæsarem instrumentum pacis explicandi autoritatem sibi non arrogaturum; hinc acta comitiis proponenda fore. v. *Resolution. Cæsar. d. 18. & 28. Jun. 1662.* apud Londorp. Tom. Cont. IV. Cap. CLXIV. fol. 368. seq. & 373. sqq.

§. VII.

Oritur hic quæstio: an etiam Deputati, qui alias integrum reipublicæ Romano-Germanicæ corpus repræ-

præsentare solent, legum publicarum interpretandarum
 facultate gaudeant. Novissima Capitulatio Art. II Im-
 peratorem ad exactam legum publicarum observan-
 tiam obligans statuit, nunquam licere imperatori re-
 cedere a sancitis publicis, nisi Electorum atque Sta-
 tum consensum impetraverit vel in Comitibus, vel in
 conventu Deputatorum: und unter keinerley Vor-
 wand, er sey, wer der wolle, ohne Churfürsten,
 Fürsten und Stände auff einem Reichs oder Or-
 dinari-Deputations-Tag vorgehende Bewilli-
 gung, daraus schreiten. Ex quo forte inferre li-
 ceret, de legum publicarum interpretatione statui al-
 iquid posse in deputatorum consensu. Ast, cum a
 comitiarum ad deputationum autoritatem non sem-
 per possimus argumentari, hæque tanquam rivuli ex
 illo fonte oriundi nobis videantur, eam leges inter-
 pretandi vim huic conventui adscribere non aude-
 mus, nisi forte a comitiis speciale eo nomine man-
 datum habeat. Hinc cum a. 1577. Camera deputatis
 Imperii varia dubia communicasset, inter illa autem
 essent, quæ legislatoris decisionem requirerent: a
 Deputatis responsum fuit sequentem in modum,
 quem ex actis istius deputationis manuscriptis com-
 municabimus: Nachdem auch ein sonderes
 Schreiben und Bedenken vom Herrn Cammer-
 Richten und Beysigern bey dieser Deputation
 einkommen, darinnen Ursachen angereget wor-
 den, warum auch in contractu meri mutui von
 100. Gulden ja heilichs 5. Gulden zu nehmen er-
 laubt, gleichfalls das auch je erkandt Interesse auf
 Begehren des gewinnenden Theils auf 5. Gul-
 den von einem jeden 100. Gulden zu erstatten
 consti-

constituiret werden möchte. Und aber die Chur- und Fürstliche auch andere Deputirten Stände, Räte und Gesandten, bey dieser Consultation sich erinnert, daß Ihnen neuere Satzungen in Sachen / so Ihnen nicht anbefohlen / zu machen nicht gebühren will: als haben sie solche Berathschlagung / bis zu gemeiner Reichs - Versammlung einstellen / und da selbst hinweisen müssen etc. conf. Rec. Imperii de A. 1654. §. 191. & 192.

§. VIII.

Restat nunc, ut quæramus, quænam *Circularium conventuum* in legum publicarum interpretatione sit autoritas. Quod ad particulares Circulorum constitutiones attinet, earum interpretatio soli conventui circulari, tanquam legitimo legislatori, erit adscribenda. De universalibus imperii legibus circulares conventus nihil statuere possunt, nisi quod legum sententiæ conveniat. Hinc etiam non ultima Circulorum cura esse solet, ut leges imperii salvas atque sanctas teneant. v. Crayß - Abschied zu Lüneb. d. 9. Octobr. 1563. in quo verba: und nichts desto weniger von egllichen Räten für gut und notwendig angesehen worden, denselben (Crayß) Abschied mit der Reichs - Ordnung zu conferiren: & paulo inferius: Und soll aber mittler weile die Reichs - Ordnung des Land - Friedens und Execution desselben fast und getrenlich gehalten und erfolget werden. Interim hic quoque negotia in legibus publicis tractata distinguenda esse credimus: aliquando enim comitia circulis quarundam rerum

rerum curam singularem & decisionem commendant, cum occurrant negotia, quæ commodius & facilius, quam a quovis circulo, expediri nequeunt: his in casibus pro intentione Imperii & qualitate causæ in interpretando leges publicas Circularum conventus amplior esse potest auctoritas: ita Propositio in conventu Circulari Brunsvicensi de A. 1654. initium capit: *Als wird zuforderst in Consideration kommen, was bey jüngsten Regensburgischen Reichs-Tage mit gesambten der Churfürsten und Stände Rath entweder beschloffen, und in denen Creyßen zur Wirklichkeit zu befördern, oder auch zu fernern Bedencken, Überlegen und künfftiger Beschlußung außgesetzt.* Regulariter autem a generali legum tenore non est recedendum. Exemplum occurrit in actis circularibus d. A. 1652. Luneburgi habitis. Cum enim Legatus Regis Sueciæ in his comitiis circularibus prætenderet, ut vi Art. X. §. 10. quo alternandi jus in directorio inter Magdeburgensem & Bremensem constitutum est, Regi suo prospiceretur, quo in proximo conventu ipsi directoris munere fungi liceret, neque Legati Ducalis Bremensis titulum prius assumere vellet, quam de gerendo directorio certus esset. Magdeburgicus legatus dictam pacis Westphalicæ dispositionem ita interpretari volebat, ut illa non prius locum habere posset, quam cum aliquando domui Brandenburgicæ Archiepiscopatus Magdeburgicus plene possidendus fuisset traditus. Sed Status circulares generalitati pacis Westphalicæ inherentes conclusum concipiebant: *Daß die Worte des Instrumenti Pacis ganz general und mehr auff des Herzogthums Bremen Meynung inclinirten, und derowegen des Herrn*
Admi-

Administratoris Fürstliche Durchlauchtigkeit die begehrte Alternation und in Consequenz bevorstehende zu allgemeiner Wohlfarth abgesehene Deliberationes nicht zu hindern, sondern vielmehr sich hierinne zu bequemen haben würde. Quo concluso etiam acquiescebat Magdeburgicus Legatus, qui in sua instructione instrumenti pacis dispositioni se accommodare iustus fuerat. *conf. Recess. Circul. d. 7. Nov. 1652.*

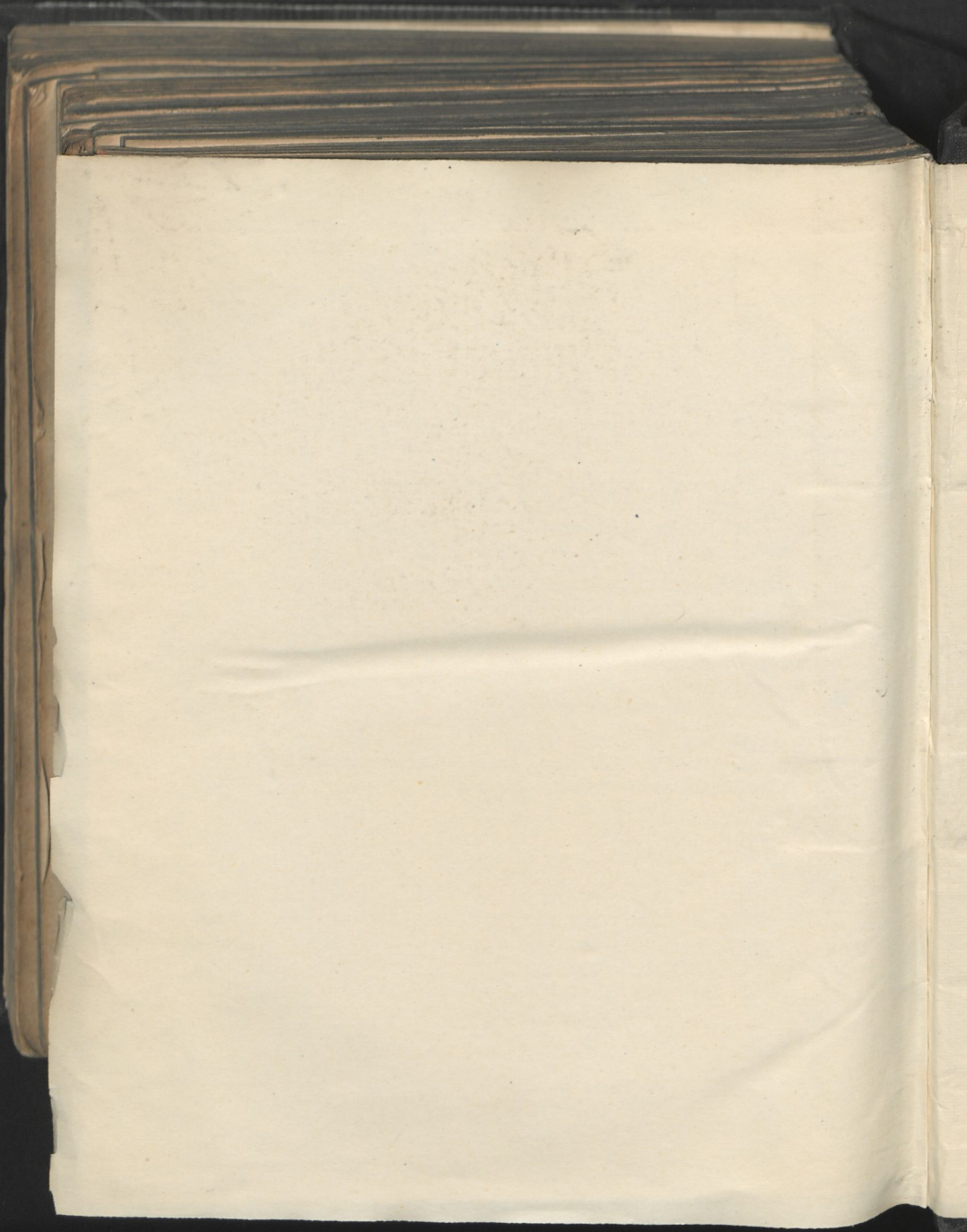
§. IX.

Vidimus igitur, cui in imperio tertius atque excelsus interpretationis gradus sit assignandus. Cæterum huic interpretationi regulas præscribere extra conditionem privati est, qui in nudo legislatoris voluntatis intellectu gloriam obsequii quaerat. His tamen conclusionibus ad percipiendam legislatoris interpretationis conditionem locus erit: interpretationem hanc nullis regulis adstringendam, sed in sola legislatorum voluntate positum esse, quomodo latas leges intelligi velint: aliquando ad tempus & propter varias circumstantias limitari legem: communem observantiam & praxin imperii optime interpretari leges: explicationes particulares legum nihil præiudicii inferre genuino legis sensui: varias aliquando unius legis esse interpretationes, sibi que nonnunquam contrarias, ex quibus juniores antiquioribus præferendæ, specialiores autem cum generalioribus componendæ. Hæc ad ducum legum nostrarum publicarum de interpretatione illustrissimarum sanctionum. Siqua autem forte earum menti non omnino consona præter intentionem exciderint, ea neque scripta, neque dicta sunt.

E R R A T A.

P. 29. lin. 30, leg. sufflandum, p. 37. lin. 14. leg. excusa.

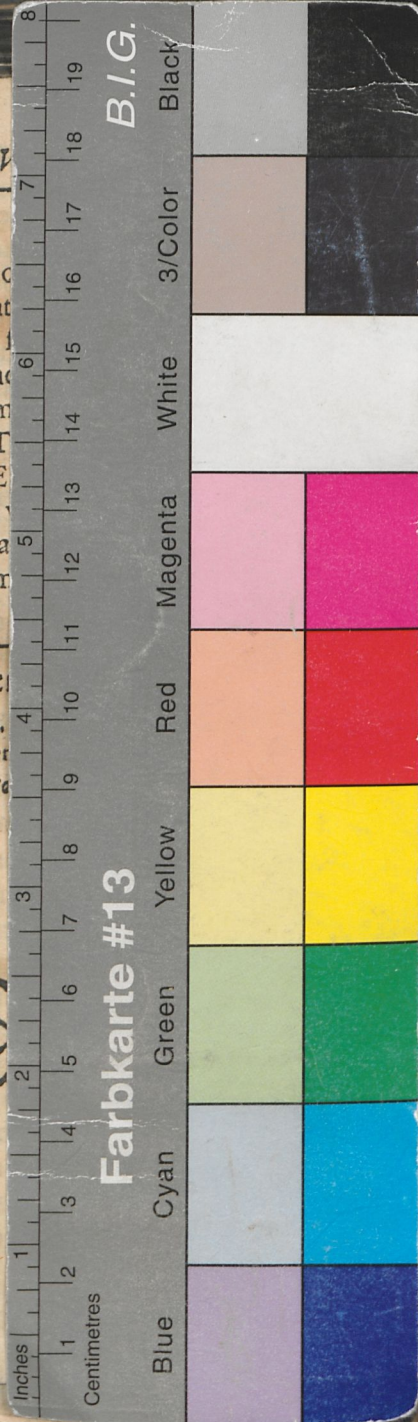

ULB Halle
005 361 524

3

57

8. 2.

DISSERTATIO JURIS PUBLICI
DE
RATIONE *M*
1720, 12^a
INTERPRETANDI
LEGES IMPERII ROMA-
NO - GERMANICI
PUBLICAS,

Occas. Art. V. §. 50. & 56. Art. VIII. §. 2. XVII. §. 3. Pac. Osmabr.

QUAM
CONSENTIENTE ILLUSTRIS ICTORUM ORDINE
SUB PRÆSIDIO *(111)*
VIRI CONSULTISSIMI ATQUE DOCTISSIMI
DOMINI,

DN. CHRISTIANI GODOFREDI
HOFFMANNI,
J. U. D. & in Academia Lipsiensi P.P.

IN
AUDITORIO ICTORUM
PUBLICO ERUDITORUM EXAMINI
SUBMITTIT
AUTOR & RESPONDENS
M. FRIDERICUS BENEDICTUS OERTEL,
Lipf.

AD D. XI. APR. ANNI MDCCXX.

LIPSIAE,
LITTERIS ANDRÆ MARTINI SCHEDII.

